

פרשת במדבר

ספירת עם ישראל להראות החביבות המחויבות והמיוחדות של כל

אחד ואחד מישראל

חלק א': חובת היחיד * שלמות הבניין של כלל ישראל * המקור לחלוקה של השבטים *
התפקיד המיוחד לכל אחד * הפרט והכלל המשלים זה את זה * לא פשוט להיות יהודי פשוט

חלק ב': התפקיד והחלק בתורה שיש לכל אחד * טבע האחד שונה מחברו * מותר האדם מן
הבהמה * היה אתה * הטבע אינה ברת שינוי * מלחמת היצר * תורה תבלין

חובת היחיד

הפרשה עוסקת ומאריכה במנין עמ"י, פסוקים ארוכים שלא נאמר בהם אלא מספרים, כל מילה בתורה מדוקדקת, וכאן פסוקים שלמים שנראים מיותרים, די היה לכתוב את הסיכום הסופי ותו לא, לכן עלינו להבין תחילה מה מקום לספירה זו ולאיזה צורך, ועוד הרי הקב"ה יודע מנין כולם וודאי שאינו צריך לספור כדי לדעת.

לכן רש"י מיד פותח ואומר "מתוך חיבתן של ישראל לפניו מנאן", דבר שחביב על האדם הוא סופר אותו שוב ושוב וגם אם יודע מספרו, הוא שאומר המדרש (במ"ר ב) "בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני המקום שהרי כתב הקב"ה חשבון ישראל ד' פעמים בדגלים ב' פעמים בפרט וב' פעמים בכלל ועוד מנה כל דגל ודגל בכלל ופרט, להודיע כמה היו חביבין לפניו שהם היו צבאותיו ורוצה למנותן כל שעה כאדם שיש לו סגולה חביבה עליו ביותר והוא מונה וחוזר ומונה עד כמה פעמים".

נראה שהעניין הוא שכשם ואדם נהנה לספור כספו שוב ושוב, כך גם הקב"ה מונה אותנו לעוצם חיבתו אלינו, שכך אמר לנו ה' בקבלת התורה "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים", וברש"י "כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם, כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות", אבל עדיין יש להקשות, הרי לא מצינו אבא שיספור את ילדיו שוב ושוב, כי אין מה לספור כשהמניין מאוד ברור גם בלי לספור, וגם שומה עלינו להבין לאיזה צורך מצווה אותנו ה' לספור ככתוב "שאו את ראש כל עדת בני ישראל", אם זהו כביכול בשבילו לא היינו אנו צריכים לספור, וכן בוודאי לא היה צריך להאריך על כך בפסוקים ארוכים, די היה לכתוב סיכום.

אמנם ברור הדבר שכל המניין בא רק בשבילנו, במניין הזה אנו רואים את החביבות שלו כלפינו ואין לך דבר גדול מזה, בשונה מאבא שהילדים יודעים שאבא אוהב כל ילד בפ"ע, הרי שבתוך עם שלם יכול אדם לומר כי מי אני ומה אני ספון להשגחה פרטית ואהבה מיוחדת ממלך מלכי המלכים, אם אפי' מלך פשוט לעולם לא היה מסתכל עלי, אבל האמת שכל הרצון של הקב"ה בבריאה הוא להיטיב לנו, ולכן מתוך חיבתו אלינו הוא רוצה שאנחנו נספור את עצמנו, ומה שייצא לנו מזה הוא שבכך נראה נדע ונרגיש שה' סופר כל אחד ואחד מאתנו באופן מיוחד, ולכל אחד ואחד בשבילו נברא העולם, ומעבר לכך שמיוחד ומחבב אותנו כעם שלם, הוא גם רואה ואוהב באופן מיוחד כל יחיד שבלעדיו חסר בכל השלמות של עם ישראל [שהרי אין בכלל אלא מה שבפרט], ממש רבינו ועד אחרון שואבי המים כולם נספרים במניין אחד, להורות על החשיבות והמעלה של כל האיש הישראלי באשר הוא.

וזהו המכוון ב"שאו את ראש" הלשון 'שאו' אומר שנישא ונתרומם במעלתנו לדעת ערכנו הרם, הלא יש לכל אחד תפקיד והוא שליח של הקב"ה למלא את חובתו הבלעדית, וכן מבואר במדרש (במ"ר א ז) "אין שאו אלא לשון גדולה, כמו דכתיב "ישא פרעה את ראשו והשיבך על כנך", וכן כתב הכלי יקר (כי תשא) "בכל מקום הזכיר נשיאת ראש אצל המספר, לפי שעל ידי המספר ישראל מנושאים ביתר שאת על כל האומות, כי כל מספר מורה על המעלה הפרטית שיש לכל איש ואיש, כי כל דבר שאינו חשוב כמו הקש

והתבן אין לו מספר, אבל ישראל נמשלו לחיטין שנאמר בטנך ערימת חטים, כי כל ערימה בפני עצמה דבר חשוב שבעל השדה מונה אותה לומר כך וכך ערימות יש לי".

כך רואים גם בספירת העומר, מדוע לא די שנדע את היום ולא נצטרך דווקא לספור בפה, וכעין שמצינו גבי נדה שאין מצוה לספור בפה אלא רק לדעת באיזה יום נמצאים, אלא שספירת העומר איננה רק מכשיר כדי לדעת מתי יבוא שבועות, אלא למנות את היום בעצמו ולקבוע שהיום הוא יום מיוחד שעלינו עוד מדרגה כדי להגיע לקבלת התורה, כך גם ה' מונה אותנו כדי לומר לנו שיש פה אחד ופה שניים, פה ראובן ופה שמעון, לא ראי זה כראי זה הצד השווה שכולם מיוחדים והקב"ה משגיח על כל אחד ואחד בהשגחה פרטית לכל יחיד.

ונראה ג"כ מסברא שכל המושג של ספירה חייב להתייחס לעניין היחיד ולא לעניין הציבור, זאת משום ש'ציבור' אין עניינו מספר האנשים כי זה שהם ביחד עושה אותם כאחד, לא שייך בהם שם של מספר אלא הם כמו איש אחד שמן לשם דוגמא, וכמו שמצינו שעל בריה חייבים מלקות אפי' אם אין בה כזית, כי הכמות שבה אינה משמעותית כשהיא יחידה בפ"ע, משא"כ כשמדברים על חובת היחיד יש עניין לספור כדי ליחד כ"א בפני עצמו, וכך גם כשהציבור נידון כאחד יש מקום לספור אותו כדי לדעת כמה הוא כולל במספרים, גם ודאי שלא סופרים כמות אלא איכות, שהרי עמ"י דווקא הצטיין בכך ש"שאתם המעט מכל העמים", ומשכך כל מטרתו של ידיעת המספר הוא כדי שנדע שכל אחד חשוב כשלעצמו.

וכן מצינו בסוף פרשת בחוקתי [בפרט אי שייך בהו סמוכין], שם נתבאר שיש לכל איש ישראל שהעריך עצמו מניין שווה למעט הבדלי גילאים, וגם שם יש ללמוד שכ"א שווה לפני ה' באותו המידה וכל אחד שמקדיש את עצמו יצטרך לשלם את אותו סכום, וכן בפרשת נשא אומר הרמב"ן על התמיהה שבכפילות פרשת הנשיאים י"ב פעמים "להגיד שהיו שקולים לפניו יתברך", וכן באברבנאל "שהיה קרבן קטן שבנשיאים גדול ורם כגדול", וכל זה כדי להראות שכל שבט שווה אותו דבר לפני המקום.

ועוד מעט קט ונתייב לקבל את התורה, במילים האחרונות לפני מתן תורה כתוב "ונפל ממנו רב", וברש"י "כל מה שיפול מהם ואפילו הוא יחיד חשוב לפני רב", ובחזקוני הביא המדרש "אנכי ה' אלהיכם אין כתיב, אלא אלהיך, למה לפי שהיה מדבר עם כל אחד ואחד כסדר שהם עומדים סביב ההר כדכתיב והגבלת את העם סביב לאמר, ואל תתמה שהרי המן כל אחד היה טועמו לפי כחו, ומה המן כך, הדבור על אחת כמה וכמה", וכן על דברי הגמ' (כתובות יז) שצריך ללוות את המת דקרי ותני שישים ריבוא, משום ש"כנתינתה כך נטילתה", תמה הרב אלישיב, הא איכך למיפרך דבנתינתה כולם קבלו את התורה, ואיך נלמד על נטילתה של אדם בודד, אלא תי' שרואים מכאן שגם כל יחיד מישראל קיבל את התורה במעמד של שישים ריבוא כמו שראינו, וכן שם "ויחן שם ישראל כנגד ההר - כאיש אחד בלב אחד", אם לכל אחד היה תפקיד כמו חברו מדוע לא יקבל כ"א בפני עצמו את התורה, מדבר זה מבורר כשמש שכל אחד שונה מחברו, ולכן רק בצירוף כולם תוכל להינתן התורה.

שלמות הבניין של כלל ישראל

וידועה הקו' איך כל המניינים היו עגולים באופן מדויק, דבר כזה אינו מציאותי לפי כללי הסטטיסטיקה, הרא"ש ועוד מתרצים שבמניין עיגלו את המספרים כמו שכתוב "תספרו חמישים יום" ואינו אלא ארבעים ותשע וכן "ארבעים יכנו", אך יש ראיות ממניין הלוויים שהמניין מדויק, ששם היה צריך לפדות בדיוק לפי המספר של עשרים ושניים אלף מאתיים שבעים ושלוש ולא עיגלו, גם א"כ כיצד המניין שכולל את כל שבט ושבט מישראל שווה למספר הכללי של כל השבטים גם יחד, הרי לא מן הנמנע שהיה עוד לפחות מאה יותר או פחות שבשכולל של כל השבטים יחד יצטרכו לעגל אותם למספר אחר.

אלא יש ליישב כמו ששמעתי מהגר"א דיסקין, שאם היו אומרים שמספר האנשים בעולם הוא בדיוק עשר מיליארד זה היה פלא גדול, אך אם היו אומרים שמספר הכוכבים הוא בדיוק עשר מיליארד, לא היה הדבר תימה כיון שיש להם מכוון הסופר את מספרם והמניין אינו מקרי, כך גם אצל עמ"י, כיון שאנו לא כמו הגויים והחיות שהמניין מקרי, אלא המניין מדויק לפי מספר האנשים שצריכים כדי להשפיע על העולם, מובן שה' ברא את כולם לבניין אחד שלם, ושפיר י"ל שיעד לכולם מנין מדויק, ובזה יידע האדם שהוא אינו אחד מתוך כולם אלא אחד מיוחד.

ומהו באמת העניין במספר המדויק, אומר המדרש שבקבלת התורה ה' ירד "לעיני כל העם - מלמד שאם היו חסרים אפילו אחד אינו כדאי לקבל", כי קבלת התורה היא רק בשישים ריבוא, וכתוב בספרים

שישראל זה ר"ת יש שישם ריבוא אותיות לתורה, ומה בא זה ללמדנו, שכשם ואם חסרה אות אחת בס"ת הספר כולו פסול, כך בנין עמ"י הוא של שישם ריבוא וכאשר אחד חסר, החסר הוא בכולם, ונמצאנו למדים שעל האדם יש מחויבות של הכלל אם לא ימלא את תפקידו בעולמו שאז המערכת כולה פגומה, וכמו שאומר הנפש החיים (ד יא) "העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע הא למה"ד לרואה ס"ת שנשרף שקדושת נשמת כל א' מישראל היא היא קדושת ס"ת ממש".

בכוזרי (מאמר ג) מדמה את מלכותא דרקיעא כמלכותא דארעא, "וסדרם במדבר כסדר הגלגלים, ארבעה דגלים כארבעת רבעי הגלגל, ושנים עשר שבט כשנים עשר מזלות ומחנה הלויים בתוך המחנות, כאשר אמר בספר יצירה - והיכל קדוש מכוון באמצע והוא נושא את כלם", הוא בעצם מדמה את הבניה של כלל ישראל כמו כל הכוחות והמזלות בשמים, משום שישראל יש בהם כח וחשיבות מיוחדת, עד שאנחנו מביאים את ההשפעה שהיא למעלה מן הטבע על כל העולמות העליונים, ולצורך השפעה זו נדרשת מערכת מסודרת שתפעל בסדר מסוים הדומה לבניין עם ישראל בתחתונים, ולצורך זה עמ"י צריך להיות כעם, וגם להיות כיחידים, אם הוא יהיה רק כעם ולא כיחידים וכולם יהיו אותו דבר או אם כ"א יהיה שקוע בעבודת ה' שלו בלי להיות חלק מהציבור ההשפעה של עמ"י לא תוכל לפעול, וכמו ששני כוכבים שלא עושים את תפקידם העולם חרב, כך נדע כמה כל מעשה של כל איש מישראל חשוב לפני הקב"ה, עד שאמרה המש' בסנהדרין לפיכך צריך כ"א לומר בשבילי נברא העולם, כי אכן בלעדיך העולם ילקה בחסר.

אמנם אין ספק כי מעלת ישראל אינה משתווה כלל למעלת הכוכבים, כל הכוכבים בנויים גם בדומה לבניין של ישראל אבל לא כי הם חביבים, וכמו שאומרת הגמ' בברכות (לב) "ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני, היינו עזובה היינו שכוחה, אמר ר"ל אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע, אדם נושא אשה על אשתו ראשונה זוכר מעשה הראשונה, אתה עזבתני ושכחתני, אמר לה הקב"ה בתי שנים עשר מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסטרא ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות ושישים וחמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה - וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עזבתני ושכחתני".

ההשגחה שעל הכוכבים היא לא לגדול חיבתם אלא כי הם נצרכים, הם נצרכים בשביל העולם הזה, וכל העוה"ז נועד רק בשביל ישראל, שתפקידם להביא את דירה בתחתונים, הרמב"ן בהקדמה לבמדבר אומר שהמספר של ישראל נצרך כדי להראות איך צריך להיות הגישה שלנו לדירה זו, ז"ל, "והנה ציוה איך תהיה משמרת המשכן וכליו ואיך יחנו סביב ויעמוד העם מרחוק והכהנים הנגשים אל ה' איך יתנהגו בו בחנותו ובשאת אותו ומה יעשו במשמרתו והכל מעלה למקדש וכבוד לו כמו שאמרו אינו דומה פלטרין של מלך שיש לו שומרין לפלטרין שאין לו שומרין", בזה עמ"י יוצר כח חדש שלא קשור למערכת הטבעית, אלא למערכת ההשגחית, ולכן מצינו שיש על כל יחיד השגחה פרטית מה שלא קיים אצל הגויים ואומות העולם, נקוט כלל זה בידך כי כל דבר שיש ממנו השפעה פרטית הוא נצרך ג"כ להשגחה פרטית, לכן ההקבלה של הכוכבים לישראל הוא עם הקיום של העולם, אבל הכוכבים הם במערכת של העוה"ז, ואילו אנו באנו לקיום הנצחי שבעוה"ב.

ובקדמת ספר הזוהר הק' (ב:), עה"פ, 'מרוב אונים ואמין כח איש לא נעדר' "איש לא נעדר מאנון שתין רבוא דאפיק בחילא דשמא, ובגין דאיש לא נעדר, בכל אתר וימיתו ישראל ואתענשו בחובייהו אתמנון ולא אעדר מאנון שתין רבוא אפילו רוד בגין קיפל וי כלא דיוקנא רוזא, כמה דאיש לא נעדר לעילא, אוף הכי לא נעדר לתתא". שישם ריבוא זה בניין של ישראל כדי לקיים את כל העולמות, לכן גם במניין הקודם של כי תשא המניין יצא בדיוק אותו דבר למרות שעבר חצי שנה, וגם ביצ"מ יצאו שישם אלף, אי"ז אלא מראה שהבניין צריך להיות מס' כזה כדי להשפיע את כל ההשפעות שבאות בכח ישראל.

וכן הגמ' אומרת בב"ק על הפס' 'ויהי בנסוע הארון' שרק בשני אלפים ושני רבבות השכינה שורה, ואם תינוק אחד לא נולד נמצא שכינה מסתלקת מישראל, ולפי זה מחשבן הכלי יקר שצורת הבניין של כלל ישראל חייבת להיות שישם ריבוא, כי מלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא, ויש כלל שבכל מקום שהשכינה מצויה שם תמצא ארבע מחנות שכינה עם מלאכים, והיה אצלם שבעה עננים, לכן עשרים ושניים כפול ארבע מחנות כפול שבע עננים שווה שש מאות ושש עשרה אלף עם הלוויים עי"ש, מכל זה נבין כמה המספר של ישראל הוא מדויקדק בגלל שיש על כ"א תפקיד מדויקדק, זה גם מחייב למלאות

אותו, וגם מראה את גודל החשיבות שיש לי ומופקד בידי להיות האיש היידי עלי אדמות שיכול להביא את ההשפעה עם הכלים והכישרונות שלי המותאמים לתפקידי האישי.

המקור לחלוקה של השבטים

והמקור לחלוקה של הדגלים כבר היה בימי יעקב כמו שכתוב "באותות לבית אבותיו" ואומר רש"י בפי' הראשון "צבעו של זה לא כצבעו של זה, וצבע שעל כל מפה ומפה, כצבע של אבנים טובות שהיו על לבו של אהרן, ד"א באות שמסר להם יעקב אביהם כשנשאווהו ממצרים שנאמר ויעשו בניו לו כן כאשר צום", ושם איתא במדרש עה"פ במשלי "מה' כל משפטו - שהסכים הקב"ה עמו ליתן לכל אחד ואחד לפי מה שהוא". כתוב כאן שיעקב חילק כבר את תפקידיהם של כל שבט, כדי לתת עבודת ה' לכל אחד שונה מחברו.

ומדוע הם משלימים זה את זה ולא יעבוד כ"א עבודה לכשעצמו, אלא שעל יעקב נאמר שהייתה מיטתו שלמה, כל בניו הלכו בדרכו, ובמדרש (יל"ש איוב תתצט) עה"פ "כי עם אבני השדה בריתך - מדבר ביעקב שנאמר ויפגע במקום, אמר אברהם נשא שתי נשים והוליד צדיק ורשע, יצחק אבא מן אשה אחת צדיק ורשע, אני נוטל ארבעה נשים כמה יעמדו ממני, נוטל ארבעה אבנים ואמר אם מתאחות זו לזו מובטח אני שמטתי שלמה, מיד וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן, הוי עם אבני השדה בריתך".

ובעוד מדרש (ב"ר פרשת ויצא), "אם מתאחות הן שנים עשר אבנים זו לזו יודע אני שאני מעמיד י"ב שבטים כיון שנתאחו י"ב אבנים זו לזו ידע שהוא מעמיד י"ב שבטים", וצריך ביאור אם רוצה היה יעקב להוכיח שיביא י"ב שבטים היה צריך להיות שהם התחלקו ולא שהתחברו, ולמה לא כתוב אם מתחלקים, אלא שלכל אחד מהשבטים תפקיד שונה, וידע יעקב שרק בהבדלי שבטים יכול לקום עם ישראל, ובכ"ז למרות השוני רק אם הם מתחברים ומשלימים זה לזה יכול לצאת עם ישראל ולא אם הם נשארים מחולקים, כי 'גוי אחד' יכול לצאת מתוך הבדל, שהרי בכל הבריאה אין דבר אחד מושלם וכל אחד צריך לשני, שהרי זה מורה על כי אחד שאינו צריך לאחר זהו רק יחידו של עולם, ולכן עמ"י חייב להיות מובדל כדי שיהיה מה לאחד ולעשותו אחד, ואם הוא לא יהיה מובדל במעשים ומחובר במטרה ימצא בהן פסול חלילה.

והנה בתחילה עשו האבנים מריבה וכ"א אומרת עלי יניח הצדיק את ראשי (חולין צא), האבנים היו כמו השבטים שכל אחד טען לכתר ורצה להיות הממשיך, "נעשה נס ונעשו כולם אבן אחת", ומקשים שם מדוע המריבה פסקה הרי עדיין יעשו מחלוקת באיזה חלק באבן יניח הצדיק את ראשו, אלא יסוד גדול למדנו מזה, שאם כולם אחד לא משנה מה התפקיד של כל אחד, כי אם המטרה היא אחת זה עושה שכולם יהיו אחד, ובמכונה גדולה כל בורג הכי קטן נצרך כמו המנוע, ואם המכונה עובדת זה לא שהבורג מחבר והמנוע מניע, אלא השם של כל המרכיבים יחד שנקרא מכונה עובד וזה כולל את כולם, לכן אם לשני ניתן תפקיד יותר גדול זה רק מחייב אותו לעבוד יותר, אבל זה לא אומר שמי שיש לו תפקיד קטן הוא שווה פחות, הרי בלעדיו כל השלמות של עם ישראל הייתה לוקה, לכן גם אם שבט לוי נבחר יותר מכל השבטים כיון שעמ"י הוא יחידה אחת אין מקום לקנאה כמו שרואים בזה שכשהאבנים התחברו כבר לא רבו, שהרי ה' שם אותי כאן באופן מדויק בשביל השלמות שלי ושל עמ"י כולו, לאו"ה ולחיות שאין השגחה פרטית יש מקום לקנאה, כי אם אין השגחה פרטית במקרה הוא יצא ככה והוא ככה, אבל אם נדע שאנחנו כמו כוכבים שכל אחד אחראי על מקום אחר בשביל המערכת כולה אין שום מקום לקנאות, וכמו שאדם לא מקנה בבנו ובתלמידו גם אם הם יותר גדולים ממנו רק כי הם חלק ממנו.

ולכן גם כשחטאו ישראל בעגל וה' מחל להם רק בזכות שבט לוי שלא עבדו לעגל (רש"י שיה"ר עה"פ "עיניך יונים"), הוא לא לקח רק את שבא לוי, ומדוע, הרי ביצחק הוא בחר למרות שהיה את ישמעאל, ביעקב הוא בחר למרות שהיה לו תאום - עשוי, אבל אצל יעקב זה לא שייך, כי יעקב זכה שתהיה מיטתו שלמה, בשונה מאברהם שגירש את ישמעאל ובשונה מיצחק שנתן את הברכות ליעקב, ישמעאל לא היה בפרשה כי הוא היה בן האמה, והתוכנית של יצחק באמת הייתה שעשוי יהיה כמו זבולון שאחראי להביא ליששכר את עמלו בעולם הזה, וכיוון שעשוי קלקל מעשיו ככל ההמשכיות של ישראל הגיע רק מיעקב, אבל עכ"פ רואים שהבניין של עמ"י לא יכל לבוא מאב אחד אלא רק מחילוק של כמה שבטים, כי לאדם פרטי יש מדידות פרטיות שצריך לתקנם יותר ועדיין הדבר חסר כדי להוריד את השכינה לתחתונים בכל פינה ומידה, כמו שידוע שכל אחד מהאבות היה אחראי על מידת החסד או הגבורה והתפארת, אבל אצל יעקב יכל לקום ישראל עליהם נאמר בראשית - בשביל ישראל, וזה קרה בכך שנתן לכל בן את התפקיד

שלו בדגלים כדי שיחד ישרימו זה את זה, ואמר לכ"א אתה בצד הזה עם התפקיד הזה ועם הצבע המיוחד לך, נמצא שהדירה בתחתונים חייב להיות ע"י השלמות של כל אחד ואחד, וגם שבט לוי בלבד שהוא נבחר לשרת הוא לא יכול למלאות את התפקיד המלא של כל ישראל, ולא היה שייך לקיים רק אותו ולאבד השאר.

ושם איתא "ורבנן אמרי צוה אותן על המחלוקת אמר להון תהיו כלכון אסיפה אחת, הה"ד ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו וגו' לבני ישראל חבירו וגו', חבירו כתיב נעשו בני ישראל אגודה אחת, התקינו עצמכם לגאולה מה כתיב אחריו ועשיתי אתכם לגוי אחד וגו', את אשר יקרא אתכם באחרית הימים", נראה שדווקא בגלל שחילקם לפי כוחם ותכונתם היה צריך להזהירם על המחלוקת, שאע"פ שכ"א יהיה בבימה"ד אחר בכל זאת הדבר לא יגרום לפירוד לבבות, ורצה לגלות להם את הקץ שיבוא בזכות השלום ביניהם, והמושג של שלום שייך רק כשהדעות חלוקות, אין מטרה שכולם יחשבו אותו דבר כי באמת כל אחד שונה מחברו, ודווקא בזכות השלום רצה לגלות הקץ שהרי הפירוד היה הקלקול של חורבן הבית בעוון שנאת חנם והשלום צריך להיות התיקון להחיש גאולתנו, וכמו שכותב הזוהר הק' (בחוקותי קטו:) "בהיותם כולא כחדא לא מאסתים ולא געלתים", וכן בתנחומא בנצבים, "בנוהג שבעולם אם נוטל אדם אגודה של קנים שמא יכול לשברם בבת אחת, ואילו נוטל אחת אחת אפי' תינוק יכול ומשברם, וכן אתה מוצא שאין ישראל נגאלים עד שיהיו אגודה אחת, שנאמר בימים ההמה ובעת ההיא נאם ה' יבואו בני ישראל ובני יהודה יחדו, ואומר בימים ההמה ילכו בית יהודה על בית ישראל ויבואו יחדיו מארץ צפון, כשהן אגודים מקבלין פני שכינה".

הכלל והפרט המשלים זה את זה

הפרשה חוזרת ואומרת חמשה עשר פעמים "במספר שמות", פירושם של שני מילים אלו הם שעמ"י בנוי מ"מספר" שכולל את הסך הכללי של כולם יחד, ומ"שמות" שזה המיוחדות שיש לכל אחד, וכן בכוכבים מצינו את שני המילים הללו "מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא", ורש"י אומר בתחילת פרשת שמות שנמשלו ישראל לכוכבים שמוציאם ומכניסם במניין ובמספר, כי גם גבי הכוכבים מצינו שיש מעלה שהם משפיעים על העולם ולכ"א יש תפקיד ייחודי וכל אחד צריך את כולם, וגם בכוכבים מצינו שיש להם מעלה בכללותם ובפרטיהם כמו שכתוב בתנחומא "כתוב אחד אומר לכולם בשם יקרא וכתוב א' אומר לכולם שמות יקרא אם שמות למה שם ואם שם למה שמות, אלא כשהקב"ה מבקש הוא קורא לכולם באחד וכשהוא מבקש קורא לכל א' וא' בשמו גבריאלי מיכאל".

וכן כבר אצל אבי האומה אברהם אבינו, מצינו שהתברך בשתי ברכות "והיה זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ", וכן "הבט נא השמימה וספור הכוכבים", לגבי העפר כתוב "למנות" ולגבי הכוכבים כתוב "וספור", מה ההבדל בין ספר למנה, ביאר שם המלבי"ם, 'מנה' זה לראות שלא חסר אבל לא כדי לקבוע את המספר, כי באמת ל"ש לספור גרגירי עפר רק אפשר למנותו ולראות אם נחסר, 'ספירה' לעומת זאת היא לתת שם ומספר לכל אחד בפני עצמו, והמציאות של עפר היא ריבוי גרגרים שמקובצים יחדיו, ואם אין ביניהם חיבור גם לא תהא מציאות של קרקע, ואילו כוכבים כל עניינם שהם נפרדים אחד מחברו, ולכן עם ישראל הוא גם עפר וכחול הים המחובר כיחידה אחת, שלגרגיר אחד אין שום משמעות אך בצירוף כולם יש לו מקום, וישראל גם מורכבים מייחודיות שיש לכ"א כמו הכוכבים שאין גודלו מקומו ומסלולו דומה זה לזה, כי בכל ציבור אדם גם צריך להיות יחיד, ולדאוג למצות ככל האפשר את הכוחות שניתנו לו ככוכב המאיר את כל העולם, לכן נמשלו ישראל לעפר וכוכבים, העפר בא לבטא את ענין חובת הציבור, שכן ישראל מחויבים להעמיד את החובה המוטלת על כל ישראל כאחת, ואילו המשל לכוכבים בא להורות על ענין חובת היחיד, שלכל כוכב יש לו תפקיד משלו ולמרות כל הציבור הרב אם הוא יחדל לא יהיה לו מחליף.

וכן מבואר במש' בר"ה בארבעה פרקים העולם נידון שמה שנידונין על המים ועל תבואה הכל הוא בסקירה אחת, אבל אצל באי עולם נידונים גם כבני מרון וכבקר רועה עדרו, ומעבר לספירה הרגילה בסקירה אחת יש גם ספירה של כל יחיד ויחיד, ולמרות ש"דג חי שוחה נגד הזרם, דג מת שוחה עם הזרם", בכ"ז - "אין סכין מתחדדת אלא בירך חברתה".

המש' באבות אומרת, "אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מי אני", לכאן יש כאן סתירה, אם רק אני יכול לדאוג לעצמי מדוע כשאני לעצמי מה אני, אלא משל למה הדבר דומה, לכתר הגדול של המלך, שביום בהיר נפל אחד היהלומים, כשיראו את המלך בלי אותו יהלום הוא יגרום לא לבושה במקום לכבוד,

וכך לקחו את היהלום לצורך שיתקנו מחדש, חשב היהלום לעצמו כמה גדול אני, הרי בלעדי הכתר גורם לבושה ורק בזכותי מגיע כל הכבוד של המלך, אמנם לאחר ששב המלך וחבש את כיתרו הסתכלו כולם על כל היהלומים בשווה, חשב לעצמו היהלום א"כ אני כמו כולם אז למה טיפלו בי בכזו מסירות כשלא הייתי, התשובה שאין אמת שבלי כל אחד חסר בכל הכבוד של המלך ובלעדיו כל הכתר לא שווה כלום, לכן כ"א מתפקידו להביא את עצמו להיות יהלום טהור וזך, אבל למעשה כבוד שמים מגיע רק מכולם יחד ולא ניתן לעובדו ביחידות, ואדרבא צורת הכלל לא יכולה לבוא כשהיא אינה עשויה מפרטים שונים, וצורת הפרט לא יכולה להיות אם כ"א נמצא לכשעצמו.

עוד יש להמשיל להלך שהזדמן לפונדק, שם נתנו לו מיטה בעליית הגג, אך צדה עינו במסמר סורר, התקוע ברצפה ללא מטרה, ממחשבה למעשה הוא קם והוציא את המסמר, אבל בדיוק באותו הרגע הוא שומע רעש אדיר של זכויות מתנפצות, הוא יורד למטה ומגלה שהמסמר הקטן הזה בעצם החזיק את נברשת גדולה ויפה, מזה נבין כמה שמסמר קטן יכול להראות כמעט וחסר תועלת, אבל אם הוא חלק מהנברשת הגדולה, זה אומר שבלעדיו אין נברשת, לכן גם אם האדם לבדו לא יכול להעפיל לפסגות, אבל אם הוא חלק מכלל ישראל אזי הוא כמו אותו מסמר שמחזיק את כולם, גם אם יאמר אדם הן אני מסמר קטן, אמנם אעפ"כ בשביל השלמות של כלל ישראל גם אחד בודד הוא חסרון גדול.

וכן כתוב "אתם נצבים היום כולכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם וכו' טפכם נשיכם וכו' מחוטב עציך עד שואב מימך", ואם נכתב 'כולכם' ברור שזה כולל את כולם ולמה צריך לפרט, אלא מבארים שלמרות שבאמת כולם נצבים בברית כאחד לא ראי זה כראי זה וכל אחד נתבע כפי מצבו ויכולתו, שלא הרי תפקידו של ראשיכם המנהיג את הציבור כתפקידו של חוטב העצים, וממילא מבואר שכלל ישראל מורכב מכל המי ומי ושכמו שאין מקום להשלמת עמ"י בלי הראשים כך גם אין עם ישראל מושלם בלי שואבי המים, ועיין בנצי"ב בהעמק דבר המבאר באריכות את כל ד' מדרגות של כלל ישראל, ומבאר כי מכל אחד נדרש כפי מדרגתו הוא.

ושם בתנחומא בפרשת "נצבים כלכם" - מלמד שכל ישראל ערבים זב"ז, ואומר רש"י שהוסמך נצבים לקללות שפחדו ואמר להם הרבה הכעסתם לפני המקום ולא עשה אתכם כליה ובכ"ז אתם נצבים לפניו, וצ"ב וכי מה באין לומר בזה שהקללות נאמרו לבטלה [כך מק' שם הכלי יקר], אלא שבזכות הערבות שמאוחדים ומעבירין על מידותיהן, כך גם מוחלין על עונותיהם, כמו שאומר האדרת אליהו בפרשת נצבים, שהקללות שבכי תבוא נאמרו לציבור ולכן נאמרו בלשון יחיד שכולם כאיש אחד, וגם הברית של נצבים שכתוב "כולכם" היא על הערבות, ובשונה מהקללות שבויקרא ששם היו במעלתם לפני הניסיונות שבספר במדבר ולכן קוראים את ויקרא בזמן התעלות בין פסח לעצרת, והספירה שאצלנו היא בשביל המעלה של כל יחיד ולא של הציבור כולו, כי כאן עדיין לא כרתו ברית של ערבות, אבל לאחר שחטאו נצרכו לברית של ערבות בין כולם שלא יעשה ה' בהם כליה וזה הסיבה שאתם עומדים לפניו, אפשר לראות זאת גם בעבודת הימים, שבשבועות התורה ניתנת גם לכל יחיד בפ"ע אבל בימים נוראים צריך לחזור בתשובה יחד עם הציבור.

ובאופן שאם כולם היו אותו דבר לא היה שייך "ציבור" כי כ"א הוא כמו השני והיכן יהיה החיבור ביניהם, חיבור יכול להיות רק כשא' משלים את השני, וכשם שענף נפרד חייב לינוק ולהיות חלק מכל העץ, כי רק בגלל הנגדיות אפשר לייצר דבר אחד ומושלם, אתם קרואין אדם ואין או"ה קרואין אדם, ידוע הפי' ממשפט בייליס המפורסם מהו 'אתם קרואין אדם' - אדם אחד, כי כ"א בליבו על השני משא"כ אצל או"ה, מפני שהם כ"א יחידה לכשעצמה שאינה מקבלת חיבור הם נבדלים זה מזה, רק אצל ישראל שכ"א הוא עם תפקיד אישי ושונה מחברו שייך לומר שהאיחוד ביניהם גורם לשלמות אחת, וזה מעלתו של עמ"י שהם גוי אחד.

ומסבירים ג"כ הטעם שעמ"י נמנה כאן גם לאחר הקמת המשכן, כי כשאר המשכן עומד על תילו אפילו שכ"א שונה כיון שיש לכולם מטרה משותפת אדרבא זה נותן לכ"א לחיות כמו שהוא באמת, ושייך לספור את כולם למניין אחד כי כאשר יש ערבות בין כולם כל אחד יכול לעשות את התפקיד שלו ולהיות מיוחד, וא"כ נמצא שהציבור הוא אינו סתירה ליחיד אלא אדרבא ורק בגלל שהאדם מיוחד ושונה מחבירו יש לו קיום בציבור כשתורם את הכוחות שלו שאין לאף אחד כמהו, וכמו איש ואשה שהביחד נותן לכ"א להיות מה שהוא, וכשכולם מתקבצים להיות אחד כל אחד יודע מה תפקידו ויכול לעשות את חלקו בכלל אבל

כשאננם מאוחדים כל אחד צריך להיות כלל ומנסה להיות כמו השני ומקנא בו כיון שאננם משלימים זא"ז.

והכוח המיוחד של הציבור הוא משום שליח ישי כח של יחודיותו בלבד ואין אדם שמושלים לגמרי, ורק כשיש ציבור שמתחברים יחד כמה סוגי אנשים כל אחד משלים את השני וביחד מהללים את ה', וכן אומרת הגמ' בברכות (נח) "הרואה אוכלוסי ישראל אומר חכם הרזים לפי שאין פרצופיהן שווים ואין דעותיהן שווים, בן זומא כשראה ששים ריבוא בהר הבית אמר ברוך שברא את כל אלה לשמשני הוא היה אומר כמה יגיעות יגע אדם הראשון כדי להגיע לפת ולבגד ואני משכים ומוצא כולם מונחין לפני".

והסיבה שהאדם נברא להיות חלק מהכלל הוא לא רק כדי לגלות יחד את מלכותו בבין האדם למקום, אלא גם כדי שיהיה נתינה וקבלה בין איש לרעהו ויהיו כולם עם מידות טובות, וכן מצינו בכל נברא שהעולם בנוי בצורה של נתינה וקבלה ובלי זה העולם לא יכול להתקיים, כגון קיום העולם והלשבת יצרה מבעל ואשה שצריכים זה לזה, וכמו שכתוב בקהלת 'טובים השניים מן האחד גם אם ישכבו שניים וחס להם ולאחד איך יחס', וביאר רש"י דקאי על זכר ונקבה, וכן הפרנסה מגיעה כשהאופה הסנדלר והחנווני כולם צריכים זה לזה, וכן בכל יציר ונוצר שהזרע זקוק לאדמה האדמה למים המים לעננים העננים לרוח, וכן הבריאה כולה האדמה השמים העצים והאבנים זקוקה לאדם והאדם זקוק לכל הבריאה, וכן כתוב במדרש (ויק"ר אמור) בוא וראה כל מידותיו של הקב"ה לוין זה מזה הלבנה לווה מו הכוכבים והכוכבים מן הלבנה, מידת היום והלילה היום מלילה בקיץ, ובחורף הלילה לווה מהיום ופורעין זה לזה, וכן בחשמל צריך את הפלוס והמינוס, וכן המלאכים ג"כ חפצים בעשיית המצוות של האדם שלכן כתוב (יומא לח) הבא ליטטר מסייעין אותו, וביאר הריטב"א שהמסייעין אלו המלאכים שחפצים להתקדש עם האדם, וכן ביחס לעניים ועשירים מצינו שהצדקה אינה נגד רצון ה' כי נבראו כדי להצילנו מדינה של גיהנום, אך ודאי שהמטרה העיקרית היא חסד שלכן נבראנו שנצטרך האחד לשני, ובמין עצמו לא מצינו נתינה וקבלה אלא רק בנ"א.

וממשיך המהר"ל ומבאר הטעם שכך ה' ברא את הבריאה הוא שאם כל בריאה הייתה עומדת לעצמה היה פתחון פה לומר שמי שברא זה לא ברא זה ולכן ה' ברא את העולם שיהיה אחד לומר על מי שבראו שהוא אחד, וכן עמ"י ישראל הוא אחד לומר על מי שבראם שהוא אחד, ולכן כתוב על מי שמעלים עינו מן הצדקה שהוא כאילו עובד עבו"ז כי לא מאמין בזה שה' שהוא אחד וברא את כולם כדי שיהיו אחד.

וכן אומר הח"ח בזכור למרים שהקב"ה אומר כלום לא חסרתי ממכם דבר ומה אני מבקש מכם אלא שתהיו אוהבים זה את זה, "משל לעשיר גדול שהיו לו כמה בנים שהיו סוחרים גדולים וחשבו כל הזמן איך לעלות בעשירותם על אחיהם, אמר להם אביהם למה לכם להתייגע כ"כ כ"א בפני עצמו הלא אין סוף לעמלכם טוב יותר שתהיו אוהבים זא"ז כאיש אחד האוהב את אבריו שלא שייך בהם קנאה ושנאה, ואז תהיו כולכם אצלי כבן יחיד שנולד לי לעת זקנותי, וכן בעשיית המשכן רצו כולם לעשות נחת רוח לקב"ה ולא העדיפו האחד על חברו כדי שלא יתקנאו והיה לה' נחת מזה ואמר אתם עשיתם באופן כזה כדי שתהיו כולכם אוהבים קחו אותי גם בינכם, ולכן כתוב ואהבת לרעך כמוך אני ה' שאם תאהבו את חברכם אזי אני ה' שאהיה בקרבכם".

ונראה לומר שהדרך לידיעה מה תפקידי האישי הוא להיות בתוך ציבור שאז רואה במה שונה מחבריו במה הוא מוסיף לחברה, אמנם צריך לזה להיות בחברה שנותנת לכ"א להיות מה שהוא, ואינו סתירה ליחיד כלל כשחיים בתוך ציבור, אדרבא מתוך השוני ניכרת חלקך המיוחד, ובשיחות הר"ן נמצא, כי כאשר אדם נמצא ביער הוא עלול להשתגע מרוב דעות רבות שיעלו בקרבו, ורק כשחי ברבים הדעות מתחלקות בין כולם ובאה מנוחה לנפשו.

ונמצאנו למדים שהחיים בציבור שמביא לכבוד שמים ולמצוות שבין אדם לחברו יכולו להתקיים רק כשיבין האדם שלמרות שהוא מיוחד ואין אף אחד שדומה לו עדיין כל זה יכול להשפיע רק בתור חלק מהציבור כי בלי הציבור לא היה שונה ונוצר להיות שונה כדי להשלים אותם ואותו, נמצא שכלל שהיחיד יותר מיוחד ככה הציבור יותר ציבור כי הא בלא הא לא סגי, שאין מעלה בכלל רק אם הוא עשוי מהיחודיות של כל יחיד ואז יש מעלה למספר, ובזה יש מוסר השכל למרות שהציבור כ"כ נצרך אין בו מעלה אם הוא גורם למחויבות שכולם יהיו אותו דבר דאדרבא הציבור צריך להיוולד מתוך השוני, וכשיש לחץ להיות כמו כולם לא רק שאין לכל אחד את היחודיות שלו גם אין מעלה בציבור זה כשכולם אותו דבר ולא מוסיפים האחד לשני.

לא פשוט להיות יהודי פשוט

והגם שיש צדיקים שאולי האהבה אליהם גדולה יותר, עכ"פ ביסוד כולם שווים, וכמו שנשאל אבא האם הוא אוהב בן שעושה לו נחת יותר מהבן שעושה לו פחות נחת, הוא יאמר שהוא אוהב את כולם באותה מידה, כי עצם המציאות שלהם כבניו שהם כרעא דאבוה כבר מכניס בו אהבה בלתי מוגבלת שאינה תלויה בדבר, וכך גם עלינו אמר ה' "בני בכורי ישראל", האהבה היא תמידית, וכמו שמצינו במרגלים שחשבו "בשנאת ה' אותנו", וזה היה חטאם, שחשבו שה' שונא אותם, ולא ידעו שהמציאות של ישראל כחלק אלוה ממעל לא נותן שום אפשרות למצב שכזה, הברית שעניינה חיבור אינה יכולה להיכשל עולמית, הוא שאומר הפס' שקראנו בסוף התוכחות "ואף גם זאת וכו' לא מאסתם ולא געלתם לכלותם להפר בריתי איתם", ומכך למד ר"ת בשבת (נה) דהגם שזכות אבות תמה, ברית אבות לא תמה.

ידועה הגמ' בסנהדרין, כל המציל נפש אחת בישראל כאילו קיים עולם מלא מגיד גדולתו של הקב"ה שעושה כ"א שונה מחברו ולא כאומן שמייצר מטבעות בהם לא ניתן להבחין הבדל בין מטבע למשנהו, וזה כי כ"א צריך לעבוד עם הכלים שלו ולפי טבעו שהרי זה הסיבה לשוני שלו מחברו, ולפיכך צריך אדם לומר בשבילי נברא העולם, ואינו סתירה לזה שהעולם נברא גם בשביל השני, כי באמת העולם נברא בשביל כל אחד בפני עצמו כדי לעשות את התפקיד שלו, ובכל אדם יש עולם קטן, האדם עשוי מן העליונים ומן התחתונים וצבר עפרו מכל הארצות, כי מהעולם שלו עצמו הוא צריך להביא את המקסימום הנדרשת ממנו באשר הוא עולם לכשעצמו.

וא"כ גם האדם הכי פשוט עצם מציאותו חשובה לפני המקום כמו האדם הכי מרומם, מה שכל יהודי הכי קטן צריך לעשות גם משה רבינו לא יכל לעשות, אם לא ה' לא היה מביא אותו לעולם, בשונה משאר הנבראים שאין עליהם השגחה ולא באו כל אחד באופן מדויק, רק ישראל שצריכים להאיר לעולם ככוכבים כל אחד נצרך בשביל ההארה שרק הוא יכול להביא.

אנחנו אומרים בנשמת "אילו פינו מלא שירה כים" וכו', זה נראה שגם אם היינו גדולים בהרבה, עדיין לא היינו מספיקים להודות לה', נו, מכאן יש לסגור את הסיפור, הרי אם גם פינו היה מלא שירה כים זה לא היה מספיק, מה כבר יכול לעשות הפה הקטן שלנו שממשיך להודות במקום להבין שהוא כ"כ קטן, התשובה, שאם היינו מרגישים שאנחנו מספיקים מחמת עצמינו, הרי שבאמת זה רחוק מכך וגם השירה ככל הים היא רק מקצת שבחו, אבל למרות שאנחנו קטנים עם כל זאת ה' רצה את הפה הקטן שלי, הוא לא ביקש ממני לעשות מה שאני לא, ומשכך להודות כמו שאני זה יותר מאם היה פי מלא שירה והייתי חושב שזה מספיק. הח"ח מבאר זאת עפ"י משל במלך שהגיע לכפר עני ונידח ושם דאגו להביא לו את הדברים הכי טובים כפי יכולתם אזי אפי' שאינו רגיל לכזו פשטות איזה נחת זה עושה למלך, וכ"כ ה' רוצה את ההנחת תפילין של היהודי הכי פשוט.

הקב"ה דורש מכל אדם לעבוד אותו אך ורק לפי הכוחות והמושגים שיש לו, וכמו שמצינו שקרבנו של העני מתקבל ברצון כמו קרבנו של העשיר, ואולי אף יותר כמו שנאמר בה "נפש כי תקריב", כי מכ"א דורשים לפי הכוחות והיכולות שלו, זה לשון הזוהר הקדוש "אמר רבי יוסי מאי שנא מן הבקר לעולה, ומן הצאן לעולה ומן העוף לעולה, אי כלא חד, אמאי שנייא דא מן דא, דהא מן כלא אתעביד חד מלה", כיון ששורש הקרבנות כולם אחד, מה טעם החילוק בין סוגי הקרבנות, "אלא מאן דאדבק ידיה לדא מקריב מן הבקר מה שהשיגה ידו", עשיר חייב להביא דווקא מן הבקר, "ואי לא יכיל מי שיותר עני שיביא מן הצאן, ואי לא יכיל אם הוא עוד יותר עני, מן העוף, דהא כתיב, ואם דל הוא ואין ידו משג", ומסיים הזוהר הקדוש, "דהא קודשא בריך הוא לא אטרח עליה דבר נש יתיר במילה דלא יכיל", הקב"ה לא מטריח על האדם במה שהוא לא יכול.

ואיתא בתנא דבי אליהו אמרו חז"ל חייב כל אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, וברמב"ם כתב (פ"ה מהל' תשובה ה"ב) שכל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם, והדברים צריכים ביאור רב, דבשלמא להיות כירבעם ראינו אנשי רבים שקיימו זאת, אך כיצד להיות 'צדיק כמשה רבינו', איך יתכן להגיע לרום דרגתם של אברהם יצחק ויעקב, הלא ודאי אי זה בהשגתנו, אמנם כידוע בשם ר' בונים מפשיסחא ש'גיעו מעשי' אין זה לשון הגעה אלא לשון נגיעה, שניגע ולו במשהו במעשיהם של האבות, [ויש שהוסיפו שידוע שהאבות נתנו לנו כח בנסינות שעברו שגם לנו יהיה את הכח לעבוד את ה', ולכן ע"י נגיעה קלה כבר יש מקשר כדי להעביר את ההשפעות].

אך בספר הקדמו' שערי העבודה המיוחס לרבינו יונה כתב בדרך אחרת, שאמנם ודאי שלא נוכל להיות כמו האבות הקדושים בעצמם, אבל גם אנחנו לפי דרגתנו יכולים להתעלות כל כך עד שלפי הרמה שלנו ייחשב הדבר שעשינו את הכל, ובשמים יחשיבו את מעלתנו כמו מעלת האבות, והיינו משום שלכל אחד יש את התפקיד שלו, ועליו לכבוש את הפסגה שנועדה בעבורו, ויעויין שם שסיים וכתב שגם האדם הפשוט בדורנו שיגיע עד השיא לפי דרגתו הוא, יוכל לקבל שכר כאברהם אבינו, כמו שהבאנו בשם האריז"ל שאמר לתלמידו המה"ר חיים ויטאל שלפי דורו הוא נחשב כתנא בדורות קודמים, וכן ידוע על הדיבוק שהיה בזמן הח"ח שאמר שבשמים הח"ח נחשב כתנא, ואולי הן הן הדברים.

ומצינו גם בסיפור המובא באבות דר"נ, על ר' שמעון בן אלעזר שאמר לאחד כמה מכוער אתה ושאלו האם כל בני עירך מכוערים כמוך, ומפרשים שאמר לו כן על מידותיו שכך נולד עם מידות מוגנות, ועל זה באה תשובתו 'לך לאומן שעשאני', ורואים שגם מידות רעות ניתן לאנשים בשביל המקום והתפקיד שלהם, ואדרבא כמה שהמידות יותר רעות נתנו לו תפקיד יותר גדול להתגבר ולשנות דרכו מן הקצה אל הקצה.

וגם אם האדם לא מבין מה מיוחד דווקא בו שאף אחד אחר לא היה יכול לעשות, הלא ודאי שאם ה' היה צריך לברוא אותו זה אומר שיש לו מה שאין לאף אחד, יש להמחיש זאת במשל לתזמורת המורכבת מסימפוניה של חמשה עשרה כינורות וכלי נגינה, והנה התזמורת תנגן כדבעי גם ע"י ארבע עשרה כלים וזה יראה מושלם למביט מן הצד, אך מי שארגן את התזמורת ישים לב מיד שחסר כנר אחד, כן הוא הדבר גם כשהקב"ה ברא את עמ"י הוא יצר את כולם שיהיה כל אחד מה שהוא כדי להשלים את המערכת כולה, ובלי כל אחד ואחד הציבור כולו פגום, ולכן אל יאמר אדם הרי גם בלעדי יש כבוד שמים ובמקרה גם אני בעולם שיהיה עוד אחד שיהיה כמו כולם, כי הוא חלק ממערכת שלא תהיה מושלמת בלעדיו, כי לכ"א נתנו את הניסיונות הכישרונות והמידות המיוחדות לו במקום ובגיל שלו, ומציאותי בעולם כדי לעשות ולתקן רק מה שעלי לעשות עם האישיות הכלים והמצב המיוחד רק לי.

חלק ב'

התפקיד והחלק בתורה שיש לכל אחד

הזכרנו דברי רש"י בתחילת פרשת שמות שנמשלו ישראל לכוכבים שמוציאם ומכניסם במניין ובמספר, כי גם גבי הכוכבים מצינו שיש מעלה שהם משפיעים על העולם ולכ"א יש תפקיד ייחודי, את גודל החשיבות של כל כוכב ניתן ללמוד מהגמרא בברכות (נט) המבארת שהמבול שמחה את כל היקום הגיע כאשר הקב"ה נטל שני כוכבים מכימה, רואים מה יכול להיות כשבסך הכל שני כוכבים מכל מיליארדי הכוכבים לא ממלאים את תפקידם, ובשונה מכוכב שאין לו שום בחירה הרי שלאדם יש בחירה ובמעשיו נותן כח בכוכבים להשפיע טוב או רע, ולכן בזמן המבול כשלא עשו רצון ה' מייד נטל ה' שני כוכבים וזה הביא את כל המבול.

ויש להק' טובא, הא תינח אותנו ה' סופר מתוך חיבתו אלינו אבל את הכוכבים, למה אותם צריך לספור, האם גם אותם ה' מחבב ולכן סופר, אלא מכאן רואים שעניין הספירה בא להורות על תפקיד, כי הסיבה שה' מונה אותנו הוא כי יש לכ"א תפקיד כמו גבי הכוכבים, והסיבה שבכלל יש לנו תפקיד זה כי ה' מחבב אותנו, בגלל שה' אוהב אותנו הוא נותן לנו תפקיד וזה מה שהופך אותנו לספורים ומיוחדים, כי כשאנחנו סופרים זה לא כמו שאדם סופר כדי לדעת, אלא שה' סופר כדי להודיע על ההטלת האחריות והחשיבות, כי אם אנחנו ראוים להיספר מחמת מעלתנו או אמורים גם לעלות ולעשות חיל בתפקידנו המיוחד, שאין אדם מרומם בלי שיהיה גם מחויב יותר כפי מעלתו, כך גם ממשיך הכלי יקר שזכרנו, "ובדרך זה נמשלו ישראל לכוכבים, שנאמר בהם המוציא במספר צבאם כי מספר ההוא ודאי הוא בעבור מעלתם כי בלי ספק שהקב"ה יודע מספרם, וכו', כך הודיע לנו כאן שלא נמאסו בעבור מעשה העגל אלא כולם במעלות המספר המורה שכל איש מישראל מושגח בהשגחה פרטית".

ומפליא הוא הכתוב "לכולם שמות יקרא", מתוך רבבות ואלפי הכוכבים לכל אחד יש שם מיוחד, לאיזה עניין צריך לקרוא לכל אחד בשמו המיוחד, אלא שהשם הוא הוראה ע"ז שיש לכל אחד תפקיד אחר, לכל הבהמות למשל לא יתכן שיהיה שם שונה לכל פרט כי אין לאחד תפקיד יתר על חברו, והם גם נראים אותו דבר ועושים כולם את אותם מעשים, כי השם מורה על המהות והתפקיד המיוחד רק לו, כמו שאומר

שם הרד"ק בתהילים "ופירושו כי האל יתברך בראם כולם במספר ידוע אצלו, ולכל אחד מהם קרא שם הנאות לו, לפי הדבר אשר בעבורו נברא, לסיבת אותו הדבר אחר סיבת עצמו, כי כל הכוכבים יש להם כח וממשלה על יצורי מטה, כל אחד על מין ידוע שנתן בו הכח לעשות מלאכתו, כמו שאמרו רז"ל אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה כזכה אותו, ואומר לו גדל".

ונהנה איתא במדרש (במ"ר ב, ג) "כאשר ראו ישראל על הר סיני המלאכים נושאי המרכבה התאוו לדגלים", גם בזה יש ליתן טעם למה התאוו לדגלים, ויש לומר שהתאוו שיהיה לכל אחד ידיעה לתפקידו ולמקום שלו כמו המלאכים שכל אחד יודע למה נשלח, וכך גם עמ"י קיבל את הצבע שיש לכ"א בדגל כדאיתא במדרש, וכן כ"א ידע שהוא ממוספר עם המספר שמיוחד לתפקיד שרק הוא יכול וצריך לבצע, זה לשון הפרי צדיק (במדבר ד"ה ובכל) "דמלאכים כל אחד מצויין בקדושה מיוחדת בפני עצמו שאינו רק למה שנברא הוא וכמו שאמרו אין מלאך אחד עושה שתי שליחויות וכן ישראל כל שבט מצויין בקדושה מיוחדת", וכשעמ"י התאווה לדגלים הוא רצה שיהיה לכ"א תפקיד בפ"ע והוא יידע אותו, ולכן הם גם קבלו שע"י המנין והדגלים כ"א יכל לשייך עצמו ולדעת לאיזה מחלקה של כבוד שמים הוא צריך לעשות, ובמניין עמ"י הקב"ה לא אמר רק שכל אחד הוא מיוחד, אלא הם גם ידעו לפי הדגלים מה התפקיד של כל אחד.

ובדברי אליהו (כלים), "כל הלומד תורה ואינו מקיימה נוח לו שנתהפך שליתו על פניו ולא יצא לאויר העולם - וי"ל ע"פ מה דאיתא בנדה כשהתינוק במעי אמו מלמדין אותו כל התורה כיון שיצא לאויר העולם בא מלאך וסטר, ולכאורה למה מלמדין אותו ואח"כ משכחין אותו מה תועלת בהלימוד כזה, ונראה ע"פ מ"ש האלשיך הק' על מה שאנו אומרים ותן חלקנו בתורתך, לפי שכל הנשמות עמדו על הר סיני וקבלו כל אחד התורה, וז"ש בגמ' יגעתי ומצאתי תאמין, מצאתי דייקא לפי שהוא כמוצא אבידה לפי שהוא חלקו, ולפ"ז אם לא היו מלמדין אותו במעי אמו איך יכול למצוא ע"י יגיעותיו ואם לא היה שוכח לא היה צריך ליגע, וא"כ בטל שכר ועונש, לכך מלמדין אותו חלקו במעי אמו זה נקרא כל התורה, ר"ל כל חלק נשמתו, ובצאתו לאויר העולם הוא נשכח ממנו, ואח"כ ע"י יגיעתו מוצא אבידתו, וא"כ א"ש הלומד ואינו מקיים מוטב לו שלא יצא לאויר העולם, כי בשביל הלימוד לבד לא היה צריך לצאת לאויר העולם, כי גם במעי אמו איהו לומד כל חלקו, אבל המקיים משלים כוונת הבריאה, שלא היה יכול לקיים בעודו במעי אמו הגם שלמדה". מבואר שלכל יש חלק מיוחד בתורה השונה מחברו.

ובים של שלמה (הקדמה לחולין) כותב על ריבוי המחלוקות בתורה, "והמקובלים כתבו טעם לדבר, לפי שכל הנשמות היו בהר סיני, וקבלו דרך מ"ט צינורות, והם ז' פעמים ז' מזוקק שבעתים, והם הקולות אשר שמעו וגם ראו, וכל ישראל ראו את הקולות, הן הדיעות המתחלקות בצינור, כל אחד ראה דרך צינור שלו לפי השגתו, וקבל כפי כח נשמתו העליונה, לרוב עילוייה או פחיתותה, זה רחוק מזה, עד שאחד יגיע לטהור, והב' יגיע לקצה האחרון וטמא, הג' לאמצעי רחוק מן הקצוות, והכל אמת, והבן זה".

כל אחד וטבעו הוא

הגאון במשלי אומר (טז ד), "לכל אדם ואדם יש לו דרך בפני עצמו לילך בה, כי אין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה ואין טבע בנ"א שווה, וכשהיו נביאים היו הולכים אצל נביאים לדרוש את ה' והיה הנביא אומר על פי משפט הנבואה דרכו אשר ילך בה לפי שורש נשמתו ולפי טבע גופו".

אבל היום שאין לנו את הדגלים ולא נביאים אנו צריכים לדעת לפי הכלים והמשיכה הטבעית שלנו מה תפקידנו בעולם, הוא שאומר רש"י (שבת סג) על הפס' בקהלת "והלך בדרכי לבך - להבין מה בלבך לפי ראות עיניך", וכמו שמרגלא בפומיא דהגאון רבי גרשון אדלשטיין - כל אחד לפי טבעו, כי צריך לעבוד את ה' במה שהכי נמשך, ועיין בנצי"ב בסוף שלח שכתב "ואם בא אדם לשאול איזה דרך ישרה שיבור לו בדרך לימודו או במה להיות זהיר טפי, ע"ז אמר קהלת 'והלך בדרכי לבך' מה שלבו נמשך אחריו ברור שמזלו חזי כי זה ענין טוב לפי כח נפשו", ופשוט הוא הדבר אם אדם קיבל כלים מיוחדים ודאי שעליו להשתמש דווקא איתם, אם לאריס פלוני יביא בעל הבית מעדר וינסה לקצור בו, ולשני יביא מגל וינסה לחרוש בו, ודאי ששום דבר טוב לא ייצא מעבודה שכזו ורק נזק יכול לבוא מזה.

ישנו רמב"ן ידוע בפרשת ויקהל שכתב בזה"ל, "טעם אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה, כי לא היה בהם שלמד את המלאכות האלה ממלמד, או מי שאימן בהן ידי כלל, אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן, ויגבה לבו בדרכי ה' לבא לפני משה לאמר לו אני אעשה כל אשר אדני דובר", מקובל ללמוד מהרמב"ן

כמה לו תחפוץ - ודאי תצליח, אמנם יש בזה תנאי, "אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן", ל"צ הוכחות ראיות ושנות ניסיון לכשרון מסוים, אם אדם מוצא עצמו בטבעו נמשך אל אחת מהמלאכות די בכך, אמנם כן צריך שימצא בטבעו ראוי לכך, ומי שלא עליו להשלים נפשו במלאכה שכן תהיה לפי טבעו.

וכן כתב באגרות משה (אגרות השקפה ג) "והנה במעשה המשכן אמר הקב"ה למשה רבנו ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה, ואמלא אותו רוח אלוקים בחכמה ובתבונה ובדעת וכל מלאכה, ויש להבין מה הוא המובן של 'ראה', האיך רואים הדבר, אלא צ"ל שכוונת הפסוק הוא שאם הקב"ה מברך אדם בדעת ובתבונה ובחכמה אז ידיו מבורכות לעשות מלאכה, או אם יש לו כח הדיבור והשפעה, או אם מברכו בעשירות, וצריך האדם לדעת שה' נתן לו זה רק כדי שישתמש בכשרונותיו לכבוד ולצורך שמים כי לכך נברא האדם לפאר יוצרו, ולכן בצלאל שנברא בכוחות גדולים בחכמה ובדעת ולעשות בכל מלאכה בודאי צריך לראות כי לכך נברא כדי לעשות את המשכן, ולכן אמר הקב"ה למשה ראה קראתי בשם, דהיינו אם כך הן מעלותיו על כרחך שזהו תפקידו לבנות את המשכן, ולכן כל אדם מחויב לראות בעצמו את הכח הפעיל שיש לו ויעסוק בצרכי הציבור והיחיד ולהרבות כבוד שמים", ה' מחלק תפקידים לפי הכשרונות של כל אחד.

וכן לעניין ה'סור מרע', ידוע בשם הגאון כמדומה שלמי שיש יצה"ר חזק לדבר מסוים שידע שבא לזה העולם כדי לתקן ולהתגבר על היצר הרע או המידה הזאת, וכן כתב באמרי אמת (פסח תרסו), "איתא בשם האר"י ז"ל שכאשר יש לאדם הסתרות באיזה דבר זה הוא סימן שאותו הדבר צריך הוא לתקן ואותו הדבר הוא מכונן אליו, אאזז"ל אמר על הגמרא בקידושין 'אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג', היינו שאין נותנים על האדם עבדות לעולם רק באופן שיוכל לצאת לחירות, וצריך כל אדם להאמין בזה", ופשוט הוא הדבר גם בעניין זה, שהרי כל המציאות של היצר הרע הוא כדי להיטיב לנו כידוע, ואם אדם נולד עם מידה רעה וכל חייו יעבוד על מידה שכבר מתוקן ועומד בה למה לו חיים, באנו לעולם בשביל הנסיונות, והיכן שלאדם יש נסיונות בהם צריך לשים את כל כובד משקלו לבחור בטוב ולהשלים עצמו במה שחסר.

במילים ספורות אומר הצדקת הצדיק (שבט מוסר כ"ג), "מצוה שיצר הרע תקיף מאד אתו שלא לקימה, זהו סימן שנתגלגל כדי לקימה, ומאידך - אם יש לו חשק גדול לקימה, אזי ידע שעל מצוה זו נתגלגל".

ישנו מכתב של ר' שמחה זיסל (כתבי הסבא מקלם מאמר הכרח החינוך), בו הוא מבכה מרה כבר לפני מאה שנה על שהתלמידים אינם לומדים ומתנהלים לפי הכוחות המיוחדים לכל אחד ואחד, ולכן כלשונו, 'הנסיון יגיד לנו כי אם היו מורים מובהקים לנערים בקיאים בכוחות הנפש ואיך לנהלם עפ"י כחותיהם בין בלימוד בין בהנהגה היה מלא פני תבל גאונים וגדולים גם יראי אלוקים בהשכלה וחבל על דאבדין', 'אני רואה כי נאבדים נפשות נקיים לחינם אין להם מי שיוציא כוחותיהם לטוב, כי האדם מלא טוב הוא הרבה יותר מן הרע רק הרע מעורב בכל אבל אם היינו יודעים לברור ברע מן הטוב היה הטוב הרבה מאוד, ובדעת חכמה ומוסר (א"ס"ג) מרחיב בענין, וכותב "אוי תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות מהעדר ידיעות דרכי החינוך וכו' וכל זה הוא מאשר תמו דרכי החינוך והלימוד לאיש ואיש כפי דרכו כי דרכיה דרכי נועם גם לשיטת האדם וזה מבוא גדול לשיטת התורה", וממשיל שיסד את ישיבתו ע"פ ר' ישראל מסלנט את דרך החינוך ללמד ולחנך כל תלמיד ותלמיד עפ"י הדרך המתאימה לו עפ"י כחותיו האישיים.

והגע עצמך בנוהג שבעולם אדם שואלים אותו מה מעשיך, והוא משיב הנקל בעיניך תפקידי הלא אני ממשרתי המלך בואכה ארמון המלוכה בחצר בית המלך הפנימית, ימשיך השואל לשאלו שוב ומה מעשיך שם בארמון, והוא לתומו מגמגם שאינו יודע, יאמר לו זה השואל כי הדבר מעיד כאלף עדים שלא דרכת שם מעורך ואינך עובד למען המלך ירום הודו הלא לא נמצאים שם בובות ולכל אחד יש תפקיד מאוד ברור שכל כולו משועבד למען המלך בדבר אשר הוא מצטיין בו, כי מי שידע לאפות טוב הוא נמצא בארמון בתור 'אופה' ומי שידע לו בכלכלה הוא נמצא כאחד מאנשי האוצר, ואם אתה לא יודע מה תפקידך אין ספק ששווה אתה דובר, כן הוא בהמלכת ה' ע"י עמו ישראל אם האדם לא ידע לשם מה נשלח לעולם בתפקידו שלו הוא לא יכול להתחיל לעבוד את עבודתו פה בעולם הזה, וכיון שכל מציאות חיינו בעולם הוא למען ה' יתברך עד שכ"א הוא שליח שנמצא בפרוודור כדי לעשות רצון שולחיו אם לא ידע למה נשלח לאו בשם שליח ייקרא.

לזאת צריך לדעת ולהכיר את עצמו ולא לעבוד רק כסוס שוטף במלחמה שהולך כמו כולם מבלי לראות גם את עצמו כשונה ומיוחד, מי אני והיכן אני אוהז בשליחות שלי בזה העולם, וגם מעלת הסדר תביא לידיעה והבנה היכן אני, לא באנו לעולם רק כדי למלאות עוד ועוד שקים של מצוות, אלא בעיקר צריך לראות איך אני מתרומם מכל מעשי ומדבק בבוראי שזה יביאני להתענג על ה', לכן לכל כמות צריך גם איכות וסדר שישמר המעשים במקומם הראוי, לגנוב מפה תפילה חטופה ומשם לימוד מנומנם מסיר את כל החיות והאיכות של כל מצוה, וכמו שאמרו חז"ל שאין עושין מצוות חבילות חבילות, כשאין רווח התבוננות בין תורה לתפילה התפילה תראה כמו תורה בעוד עבודתם שונה בתכלית, ומשל לבעל חנות אשר לא חסך מלהביא את כל טוב הארץ לחנותו הוא, וכששואלים אותו היכן מאכל פלוני, ויאמר לא ידעתי צריך לחפש, ברור שכזאת חנות תפשוט רגל מבעוד מועד.

ושמעתי מאדם גדול, כי ב'למעשה' נדרש מאדם הפרטי כי מעשיו כן יהיו כמו כולם, כי חזינן שהעצמאיים לא הצליחו, כשאדם עובד לבדו הוא נופל עם הזמן ואין לו מה שיחזיק אותו קבוע בעבודתו, אבל הלב צריך שיהיה מיוחד רק בעבודה עצמית, שלא תהיה שום פניה כדי להיות כמו כולם, אלא לדעת ולהפנים שכל מעשה מגיע מתוך הבנה ומשיכה עצמית שזהו הטוב האמיתי, רק שאני עושה כן בתוך הכלל וכך יהיה לזה קיום תמידי, וראיה לכך מהנשאים, שכולם הביאו את אותם קרבנות וכלפי חוץ נראה שכולם הסכימו לקרבנות שווים ולא הביאום בכוונה שונה זה מחברו, אבל באמת כתוב במדרש שכ"א הביא אותם בכוונתו המיוחדת ולכן התורה כפלה אותם י"ב פעמים, להורות שהמעשה לא צריך להיות שונה כדי להוכיח עבודה עצמית, אבל ודאי שמי שיעשה כמו כולם ובתוך הלב פנימה הכל רקוב אוי לאותה בוש.

מסופר על ר' נפתלי אמסטרדם שאמר לרבו ר' ישראל סלנטר, אילו היה לי את הראש של הגאון מוילנא את החריפות של השאגת אריה את הלב של היסוד ושורש העבודה ואת המידות של רבינו היה יוצא ממני משהו, אבל עכשיו מה כבר אפשר לדרוש ממני, אמר לו ר' ישראל הקב"ה לא רוצה שתהיה לא הוילנא גאון לא השאגת אריה ולא אף אחד אחר הקב"ה רוצה אותך נפתלי, עם הראש של נפתלי עם הלב של נפתלי ועם הכשרונות והנסיונות של נפתלי, כי כל נסיון ומקום ניתן לכל אחד במדויק כי רק הוא יכול להתקדם משם ולהביא את האור לפי התוכנית שיעדו לו מן השמים.

כיוצא בזה, כאשר ר' אריה לויין החל לעסוק בזיכוי הרבים והצטער על שמשום כך אינו יכול ללמוד מה שליבו חפץ, ונענה מאחד מגדולי הדור, "אם הנך מצליח בזה כנראה שלכך נועדת".

ומספרים על ר' זושא שהיה אומר כשאבוא לשמים לא ישאלו אותי למה לא היית כמו הבעש"ט אלא למה לא היית ר' זושא, וכן ביאר הבעש"ט (פר' בראשית) מאמר הגמ' (ברכות לה) הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, מדוע באמת להם לא עלתה ולרשב"י כן עלתה, וזאת משום שהרבה רצו להדמות לרשב"י ולעשות כמעשיו בחשבם שבכך יצאו אף הם רשב"י, ולא עלתה בידם כיון שעל כל אדם למלא את חובתו לפי מה שהוא.

מותר האדם מן הבהמה

והנה ההבדל המהותי בין האדם לחיות היא שאצל בני האדם אין אחד דומה לחברו, במראה באישיות בחשיבה במידות, לכל אחד יש גם טביעת אצבע שונה, ושם מיוחד, אצל החיות כולם נראים אותו דבר, ובעיקר הטבע שלהם אותו דבר, אין זה מראה אלא שה' ברא כל אחד מאיתנו בשביל תפקידו המיוחד, בשונה מהחיות שחשוב שיהיה המין בעולם אבל אין כלל חשיבות לכל אחד ואחד.

החינוך אומר (מצוה קסט) שעל בעלי החיים יש השגחה שלא יעלם המין כולו, ואילו באדם ההשגחה על כל פרט, וכן הרמב"ם אומר (מורה נבוכים פ"ג) שאף על האומות אין השגחה, והיינו מהטעם הזה שאצל האדם כל פרט הוא כמו כלל אצל הבע"ח, שהרי בלעדיו למרות שיהיה עוד אנשים הוא לא יהיה והרי צריך דווקא אותו עם היכולות שלו, משא"כ בבע"ח שכולם מתנהגים ונראים אותו דבר לא צריך השגחה על כאו"א אלא על המין כולו שלא יכחד.

ובזה מתבאר הנוסח הנאמר לאדם על שורו ועל חמורו שמתו המקום ימלא חסרונך (ברכות טו:), ואילו בניחוס אבלים אומרים 'המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון' ולא אומרים המקום ימלא חסרונך, כי חסרון של אדם הוא בלתי מתמלא, כי אין לאדם תמורה ואדם אחר השווה לו, ולכן רק בעת תחיית המתים עם שאר אבלי ציון שיחזור הנפטר, תנוחמו לגמרי.

ודבר נוסף שקיים דווקא באדם ולא בחיות שנובע מאותו נקודה הוא שכל החיות לא צריכים להיות יחד כדי להגיע למזונם וכל צורכיהם, משא"כ באדם שלעולם לא יכול להסתדר לבד כי אינו יכול לספק לעצמו את כל הנצרך כאוכל וביגוד ומה שזקוק עבור הנפש כחברת האדם ואשה שאצל החיות אין לזוג כל קשר נפשי, ומה שיכול האדם לעשות זה רק את הצד שלו ומה שהוא מוכשר בו בגלל הייחודיות שלו אבל לא יכול לעשות לבדו את כל הנצרך לו, וזה ודאי גם מחייב לחיות כחלק מחברה כדי לתת ולקבל.

וכן אומר החובת הלבבות לעניין הפרנסה בשער הביטחון פ"ג כי "החיות יודעות מנין יבוא מזונם שהאל הטביע בחתול צידת העכברים ובאיל נחשים והטביע בהם סיבת מזונם כמו השן והציפורן לארי והקרניים לשור הפה והשוק הארוך לעופות שיצודו דגים ומי שמזונו מן הצומח לא נתן את כל אלה, וכן מי שמוצא עצמו במידותיו וטבעו כוסף אל מלאכה מן המלאכות יחזר עליה וישים אותו סיבה להבאת מזונו ויסבול מתקה ומרירותה". בדבריו רואים את היסוד לכך שכל החיות טבע אחד להם שיש להם את אותם הכלים ונמשכים לאותם דברים, אך בני האדם שונים כל אחד מחברו ואין שניים דומים זה לזה כלל כמו שאומרת הגמ' בסנהדרין, ומזה יש ללמוד שאם יש לי מידות אחרות מכולם שה' רוצה שאני ישתמש דוקא בהם ולא יחקה את החבר.

היה אתה !

וכשמתבוננים בכל זה רואים שאין מקום לקנאה כי כשיודעים שלכ"א יש את מה שיש בשביל התפקיד שלו בשביל מה אני צריך עוד דברים, וכמו שהמלאכים לא מקנאים זה בזה כמו שאמר להם משה כלום קנאה יש בינכם, וכמו שהמשיל האבן עזרא על בת המלך שהכפרי לא חושק בה כי יודע שאין לו שום שייכות אליה, וכן אנו צריכים לזכור שכל דבר שקיים אצלנו הוא מוכרח ועלינו לעבוד עם זה את ה' ומה שאין לנו ג"כ עלינו לדעת שזה כלל לא קשור לתפקיד ולשליחות שלנו בעוה"ז.

הגמ' בסוטה (ט) אומרת "כל הנותן עיניו במה שאינו שלו מה שמבקש אין נותנים לו ומה שבידו נוטלין הימנו", כיון שאת מה שרוצה אף פעם לא יהיה לו כי אין לזה קשר לתפקיד שלו, ואת מה שיש לו אינו מנסה להשיג ונמצא קירח מכאן ומכאן שלכן הקנאה מוציאה את האדם מן העולם,

הגע עצמך, אם ה' שם כל אחד בטבע שונה מחברו עם הכלים ששייכים רק לו זה ודאי כי זהו התפקיד שלך בלבד ולא תוכל לבחור לעצמך תפקיד אחר, כל המציאות שלך היא בהתאם לתפקיד, כי ה' שלח אותך לעולם כשליח, ולכל שליח נותנים את הצרכים לאותה שליחות, חייל בחיל הים מקבל סירה ובחיל האוויר מקבל מטוס, ולקנאות או לחקות את השני הוא מיותר את המציאות שלך בעולם כשליח המיוחד לשליחותו.

כתוב בגמ' (סנהדרין קיא) כשאמר משה "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה", חבל על דאבדין ולא משתכחין, הרבה פעמים נגליתי אל האבות ולא הרהרו על מידותיי, וקשה הרי משה היה 'בחיר ה' מכל המין האנושי' כלשון הרמב"ם, וכתוב עליו "לא קם נביא כמשה", איך כאן נראה שהאבות היו גדולים ממנו, וכן עה"פ "הוא אהרן ומשה" (שמות ו) כתב רש"י "יש מקומות שהכתוב מקדים את אהרן למשה, ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר לך ששקולין היו", איך אפשר לומר שהם שקולין הרי על משה כתוב "והאיש משה עניו מאוד מכל אדם", ומאידך נראה שאהרן היה חד בדרא בהיותו אוהב שלום ורודף שלום, שהרי משה היה אומר יקוב הדין את ההר (סנהדרין ו), וביותר שעל שמואל נאמר שהוא "שקול כשני אנשים, ומאן אינון משה ואהרן, שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו" (ברכות לא), אם כן מה הסדר ומי גדול ממי.

הגם שאין לנו הבנה בקצה גדולתם ובכ"ז מה שנראה אולי לומר, שאין מקום להשוואות בין גדולי עולם ובין אף אחד למשנהו, לכל אחד יש כוחות ויכולות שונים ובהן הוא חייב לעבוד את ה' בכל כוחו, אם בבחינה אחת היו האבות גדולים זה לא אומר שיש לקבוע בכך את סדר גדולתם, כי כל אחד עבד את ה' עם כל הכלים והכוחות שניתנו לו מהשי"ת, גם משה היה היה טוב עם אלוקים ולא היה לו פנאי לעסוק בעסקי בני אדם, ואהרן היה טוב עם בני אדם והיה ביותר טוב עם אנשים, ואילו שמואל התעסק בשניהם כאחד (של"ה קרח), ולא שמזה ניתן להסיק מי גדול ממי, אבל כן אפשר ללמוד שכ"א עשה את המקסימום בתפקידו שלו, ומסתמא משה לא יתבע על שלא הרבה שלום בין אדם לחברו כאהרן, וגם אצלנו הדמיון לאבות צריך לבוא מתוך כוונה למיצוי הכוחות כפי שהם מיצו את כוחותיהם שלהם.

אדם פנה פעם אל החזו"א ושאל, אומרים על הגר"א שישן רק שעתיים ביממה ותו לא, ואם כן כמה שעות ישנו אב"י ורבא אם בכלל ישנו, אמר לו יתכן שישנו שעה אחת ויתכן גם אפי' שמונה שעות, כי כל אחד לפי טבעו עם המעלות והכוחות שלו בהם צריך לעבוד בהם את ה' ואין להשוות זאת לשום אדם אחר, גדו"י הם אות וסימן להיכן יכול אדם להגיע אם ישתמש בכל הכלים שנתן לו הבורא, אבל לפי דרגתו אם נכיר את מקומנו ודאי שגם לו יהיה שלא נהיה גדולי הדור אי"ז פוטר ואף מחייב להיות מה שאנחנו ולפי מה שה' רוצה מאתנו, להיות עבדיו ולקחת את כל הכלים שלנו וכל מעיינו לעשיית רצונו יתברך.

במבי"ט (הקדמה) מביא הגמ' (ב"ב י) על דברי יוסף בנו של ר' יהושע שהעולם שראה בשמים עליונים למטה ותחתונים למעלה, ואמר לו ר"י עולם ברור ראית, ומבאר המבי"ט שהקב"ה אינו בא בטרונים עם בריותיו ותובע מכל אחד כפי כוחו, ולכן אלו שכוחם דל בכישרונות וכדו' אבל עשו כפי כוחם, קיימו שליחותם בעולם הזה ולכן בשמים הן נחשבים למעלה, ואלו שבעולם הזה נחשבים עליונים אע"פ שהם מרובים בתורה ומע"ט אבל לפי כוחם יכלו לעשות יותר ונתרשלו, לכן בעולם הבא הם למטה.

ובנפש החיים (א יד) כתב, "יתכן ששני אנשים עושין עבירה אחת ועכ"ז אין עונשין שוה או מפני שהא' שכלו והשגתו יותר גדולה מחבירו מצד ששורש נשמתו ממקום גבוה ועליון משל חבירו והעונש הוא כפי ענין הפגם שגרם למעלה והפגם של כל א' מגיע עד שורש נשמתו", להבדיל בחוקי המדינה אין הבדל מי עושה את העברה העונש שווה, אבל בחוקי התורה כל אחד שונה מחברו יש נשמות גבוהות יותר ויש פחות, ולכן אותו מעשה ממש לאחד לחטא גדול יחשב והשני כמעט לא עשה מאומה, כל לכל אחד נותנים לשנות את העולמות לפי רמת צדקותו ורום מעלתו, וכמו שממשיך "כי מי שהוא ממונה לטהר ולצחצח כתרו של מלך אם השאיר עליו אפי' אבק מועט לבד אין ערוך ודמיון לעונשו לעונש הממונה לנקות חצר המלך אף אם השאיר או הניח בתוכו הרבה רפש וטיט".

הקהילות יעקב בחיי עולם (ב יב), מבאר את סיבת המשברים של בחורים, ובתו"ד כתב "ואפילו תלמיד קשה הבנה שיגע ומצא כדי מידתו הוא חביב לפני הקב"ה כהגאון הגדול אשר השלים חוקו כפי יכלתו", מסופר על החזו"א שבחן ילדים והתייחס אליהם בחביבות, אחד הילדים העיז פניו לשאול אותו אם הרב יודע שהוא גדול הדור, התמיהה הגיעה מכך שלא נראה שזחה דעתו, והשיב שכן, אבל כ"א שבא לפניו אני חושב עליו מי יודע אולי אם הוא היה עם אותם כוחות יכולות או כישרונות כשלו הוא היה יוצא יותר גדול ממני, כמוכן שדבריו נאמרו מתוך ענוותנותו הרבה (כדברי הרמב"ן באגרת), אבל ודאי שדבריו אינם דברי הבאי ואת כל אחד דנים לפי מקומו שלו גרידא ואין להשוות לאף אחד אחר, בפרט שאומרים על הגדולים שלא כולם היו בקטנותם כישרונים יתר על המידה, [ומי שאומר שהיה להם נשמה גבוהה אינו אלא טועה, וכבר קדם אותם איוב באומרו "בראת שור פרסותיו סדוקות, חמור קלוטות, בראת רשעים בראת צדיקים, וא"ל ה' בראתי יצה"ר בראת לו תורה תבלין", בלי התורה שלמדו והתרוממו הם לא היו מגיעים לאן שהגיעו, ואדרבא כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו והצדיק הגדול בלי התורה היה רשע גדול, כמו שכתב ר' חיים ויטאל על עצמו (החזיונות למוהר"א) "בשנת יד לפרט היצירה הייתי בן י"ב שנה, וחכם גדול בשרטוטי כף היד הביט בשרטוטי כפות ידי ואמר לי דע, כי בהיותך בן כ"ד שנה יבאו הרהורים רבים בלבך להתבטל מעסק התורה על כרחך שתישנים ומחצה, ואח"כ יזדמנו לפניך שני דרכים, הא' לגן עדן והב' לגיהנם, ואז תנתן הבחירה בידך, ואם תבחר בדרך גיהנם לא יהיה בדרך רשע גדול ממך, ואם תבחר בדרך גן עדן תעלה בחכמה וביראת חטא על כל בני דורך, דבר שלא ישוער, ולא נפל מדבריו ארצה"].

הטבע שאינו בר שינוי

בגמ' בתענית (כה.) מובא המעשה ברבי אלעזר בן פדת, שחלה ובאו רבנן לבקרו, ראוהו שהיה בוכה ומחייך גם יחד והיה ניצוץ יוצא ממצחו, שאלו אותו רבנן, מדוע בכית וחייכת, וענה להם שהקב"ה בא לבקרו בחליו, והוא שאל את הקב"ה עד מתי יצטער בזה העולם וכך ענה לו הקב"ה, "אלעזר, בני נחא לך דאפכיה לעלמא מרישא, אפשר דמתילדת בשעתא דמזוני", הקב"ה הוא בעל היכולות כולם ובשביל להוריד מיסוריו צריך לשנות את מזלו של רבי אלעזר ולהפוך את העולם ולבראו מחדש הוא צריך לברוא את העולם מחדש עד כדי כך, וכל עוד שהעולם עומד כתיקונו לא ניתן לשנות את המצב הקיים, כי לכל אחד נגזר מה יעבור בחייו איך יתנהלו חייו מה יקבל ומה לא, זה כל המהות שלך והתנגדות לזה כמוה כהתנגדות לעצם מציאותי בעולם, כי כל מציאותך הוא בדיוק עם מה שיש לך.

וכן במעשה בחתונת ר"ע ורחל ביתו של כלבא שבוע (גדרים נ.) "אתא אליהו אידמי להון כאנשא וקא קרי אבבא, אמר להו הבו לי פורתא דתיבנא, דילדת אתתי ולית לי מידעם לאגונה, אמר לה ר' עקיבא לאנתתיה חזי גברא דאפילו תיבנא לא אית ליה", נשאלת השאלה אם כבר אליהו הטריח עצמו להגיע אליהם, למה שלא יביא להם נדוניא מכובדת או איזה צ'ק טוב ויפתור את הבעיה, אלא לכל אחד נגזר בדיוק באיזה מעמד וכמה התמודדויות ונסיונות יהיה לו, ואם נגזר על ר"ע לחיות כך גם אליהו לא יוכל לשנות את המצב, אבל מה כן אפה העבודה של האדם, באיך לראות את מה שיש לו, אומר לו אליהו תמיד תסתכל על החצי כוס המלאה ותראה את מה שכן יש לך שאפי' את זה אין לכולם, כי אם לכ"א נקצב משמים בדיוק מה יהיה לו וכמה על האדם להשקיע במה שיש לו ולא לראות רק איך להשיג יותר, אם תבין שאתה באת לעולם בשביל השליחות האישית שלך אין מה לקנאות, אין מה להרגיש מקופח, זה התפקיד, ואם תשאל חיים אחרים לא מחכמה שאלה זאת, כי זה הכלים זה התפקיד וזה כל מציאותך בעלמא הדין.

וכן מבארים בגמ' בשבת (נג:): "תנו רבנן מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק, ולא היה לו שכר מניקה ליתן, ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו", והקו' אם השתנו לו סדרי בראשית ויכל להניק בנו, מדוע כבר שה' לא יזמן לו ממון לשכור מינקת, נראה הרבה יותר פשוט להשיג לו ממון עבור מינקת במקום לעשות שיהיה לו דדים שזה דבר בכלל לא טבעי, אלא רואים שלעשות דדים לאיש זה פחות שינוי מלקבל כסף שלא מגיע לו, כל שקל מגיע משמים באופן מיוחד לאדם ולכל שקל יש כתובת, לתת כסף לאדם שלא נגזר עליו לקבל זה יותר לא טבעי מלברא לאיש דדים, וכך צריך להיות ברור שמה שלא מגיע זה כי אין לזה כל שייכות ואין מה לקנאות או להרגיש מקופח, וכמשל הגמל שרצה קרניים ולקחו לו את האוזניים.

וכן מתבאר מהסיפור בנביא מלכים (ב ב כג) על אלישע שנערים "יתקלסו בו ויאמרו לו עלה קרח", שהקרחת עלינו את המקום (סוטה מו), "ויקללם בשם ה' ותצאנה שנים דובים מן היער", ושם בסוטה נחלקו רב ושמואל ח"א נס יער הוה דובים לא הוה, וח"א נס בתוך נס לא יער הוה ולא דובים הוה (מכאן מקור הפתגם לא דובים ולא יער), ומקשה הגמ' וליהוי דובים ולא ליהוי יער, למה היה צריך להגיע גם יער, מתרצת הגמ' דבעיתי, טבע הדוב הוא שאם אין יער לידו הוא לא מרגיש בבית ומפחד לטרוף, וישאל השואל הרי עדיף תמיד למעט בנסים, וכאן הרי מילא הם לא היו ובאו בנס, ומדוע היה צריך שיבואו גם עם הטבע הרגיל של דוב שבמקרה לא תוקף בלי יער לידו וכי מה הבעיה לעשות נס שיטרפו גם אם אין יער לידם, ובכל זאת היה צריך לברוא יער שלם, רואים מכאן שעדיף להביא יער שלם בשביל שני דובים ולא לשנות את טבעם שיתקפו גם בלי שהם ליד היער, כי זה יותר נס לשנות את הטבע של הדוב שה' קבע מששת ימי בראשית מאשר להביא לשם יער שלם ורק כדי שיראו אותו הדובים ולא יפחדו לתקוף, כי דוב שמוכן לתקוף בלי שיש יער לידו אין לו שם של דוב זה בריה אחרת, בריה שלא קיימת מששת ימי בראשית, כמו"כ ידוע שדג שנלקח ממקום גידולו בים, יותר טעים מדג שנלקח לברכה או לאקווריום, כי כשהוא חי בתוך המקום הטבעי שלו הוא באמת חי, במקום שאינו מקומו הוא פשוט לא חי, אולי כלפי חוץ הוא חי ושט רגיל, אבל באמת הוא פחות חי ולכן הוא פחות טעים.

ובזה מבאר ר' איצ'לה וואלזינר עה"פ במכת ערוב, "הנני משליח כך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את הערוב ומלאו בתי מצרים את הערב וגם האדמה אשר הם עליה" (שמות ח יז), ומה בא ללמדנו המילים וגם האדמה אשר הם עליה, אלא שהחיות הגיעו מכל מיני יערות באפריקה ואם ישימו אותם במקום חדש הם יהיו שקטים ולא מזיקים, ולכן ה' הביא את הערוב עם האדמה אשר הם עליה, יחד עם המקום הטבעי שלהם, כדי שירגישו שהמצריים הגיעו לשטחם ולא להיפך וכך שיעשו את העבודה היטב, דוב הקוטב צריך את השלג, התנין צריך את הביצה הטובענית, ואילו הנחש צריך את הסביבה המדברית, כך גם השבטים נמשלו לחיות, כי לכל אחד טבע אחר, מביקור בגן החיות ניתן לראות שהם הבינו את זה היטב, אין לכל אחד כלוב דומה, אלא לכל אחד נותנים לגדול בסביבה הטבעית שלו, לכן מקום הגידול צריך להיות מיוחד לפי טבעו שם יצמח, כ"א צריך להאמין שה' שתל אותנו למקום המיוחד לנו, ועלינו לעשות השתדלות ולראות את מקומי המתאים, אם זה בישיבה חברותא שידוכים וכדו'.

ואם לשנות את טבעם של הדובים זה נס כ"כ גדול, מה אנו נאמר, הרי אותנו ה' ברא כ"א בטבע שונה מחברו כדי להיות דווקא מה שאנחנו, הרי ברור שה' עשה אותנו בדיוק כמו שאנחנו בשביל שכך נהיה, ואם רוצים לשנות את הטבע קצת שיהיה יותר קל או עם כלים אחרים זה בכלל לא אנחנו, כל המציאות שלנו היא בדיוק כמו שה' עשה אותנו כדי להיות מה שאנחנו, מי שברא אותנו גם ידע לתת לנו את כל

הכלים המיועדים לתפקיד, כשאדם למד במקום שאינו חפץ הוא לא חי בסביבה הטבעית שלו, וכך הוא לא ימשש את הפוטנציאל הטמון בו, יש טבע לכל אחד מה אוהב ללמוד, באיזה אווירה סביבה, לימוד במקום שהאדם אינו חפץ הוא מיותר את המציאות בעולם כאדם מיוחד עם תפקיד מיוחד, וכמו שמצינו בכל המידות שהמטרה לקחת אותם לדרך האמצע והיינו לכוון אותם לדברים הטובים, כשאדם נולד במזל מאדים הוא צריך להיות שוחט או מוהל, אם הוא לא יהיה מוהל הוא ימצא את עצמו רוצח כדי למלאות צרכיו, את היצר צריך להביא לתוך הבית מדרש כמו שכתוב "משכחו לבית המדרש", כי אם אדם לא ייחנה ויפיק את רצונותיו במילוי עצמי בלימוד הוא יצטרך לחפש אותו במקום אחר, רק כשלומדים לפי טבעו במקום שליבו חפץ ממלא האדם את עצמו וכך היצר הרע נח וקיבל את שלו ועליו ייאמר "והנה טוב מאוד" זה יצר הרע, אם כל הבריאה של האדם היא עם שמו המיוחד מקומו המיוחד טבעו המיוחד כליו המיוחדים, להיות כמו כולם פירושו לייתר את כל המציאות של האדם, וכבר בסדום היו קוצצין הארוכים ומאריכים הקצרים כדי שכולם שם יהיו שווים, אבל אנחנו יודעים שה' ברא אותנו, ונתן לכל אחד ראש אחר וכשרון שונה לומר שיש לו תפקיד שונה ומיוחד, ולכל אחד יש את הדברים הטובים בהם יכול לעלות, ואם יתעקש לרכוש קניין אחר בו אין לו כלים ימצא עצמו נלחם בכוחות לא לו עד שעלול ליפול ליאוש ולחוסר סיפוק.

וכמו שאומרת הגמרא ביומא (לח.), "מכאן אמר בן עזאי, בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך, אין אדם נוגע במוכן לחבירו ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא", מבואר שלכל איש ואיש יש גבול ומידה שנקצבו לו משמים, לכל אחד יש את התחום שלו ואת התפקיד שגזרו עליו והוא אינו יכול לעולם לקבל משהו על חשבון חבירו, יש לו רק את שלו בלי יכולת לגעת כמלוא הנימה במוכן לאחר, בשמך יקראוך - כשם שלכל אחד יש את השם הפרטי שלו ואין אחד לא יכול לקחתו ממנו יהיה מה שיהיה, כך בדיוק 'במקומך יושיבוך' כל מקום שהאדם יושב עליו זהו המקום שלו, לא יכול להיות לו מקום אחר ואינו נוגע אליו מהו המקום שהאחר קיבל, 'ומשלך יתנו לך' מה שקיבלת זה מה שנגזר עליך, רק זה מה שמיועד עבורך ושום דבר שבעולם לא יעזור לשנות את הגזירה.

ולכן אומרת הגמ' בריש סוטה שכבר ארבעים יום קודם יצירת הולד לכ"א נקבע איזה בית עבודה ואשה יהיה לו, כי האדם מתחילת ברייתו כבר תפור לתפקיד שלו ולמקום שלו וכל מקום אחר שיש בו את עיניו הוא לא רק רוצה לקחת את מה שלא נתן לו ה', אלא הוא כופר בכל סיבת אישיותו וביאתו לעולם, כי אם תדע שה' עשה אותך דווקא ככה תדע שכל שינוי ולו הקטן ביותר פירושו לומר במילים אחרות אני לא אני, ואם אתה לא אתה אז אתה לא כלום, כי לא נבראת כעוד אחד ולא תוכל לבחור באיזה מצב להיות, כי באת לעולם בשביל מה שדורשים ממך, וכל הכלים בשביל זה טבועים בך עוד מזמן יצירת הוולד, ורצון לכלים אחרים אינו אלא רמון להיות איש אחר וזה ודאי משאלה שאף אחד לא יטען כי בזה אדם ודאי מבין שאין לו שום כח לתבוע כזה דבר, וכמו שדוב בלי יער הוא לא דוב ככה אדם בלי יהודותו הוא לא אדם ופלוני בלי כליו הוא לא שום דבר,

רבנו ירוחם בחכמה ומוסר (מא' א' בחבר מאמרים עיי"ש שמאריך בכ"ז) מביא את דברי הרמב"ן בתחילת וישלח, שמבאר מדוע עשה יעקב את כל ההשתדלויות "לא בטח בצדקתו והשתדל בהצלה בכל יכלתו", ולכאור' וכי זהו נס כ"כ גדול ששני אחים יתרצו זה לזה ויתפסו, וגם שמצינו שנעשו ליעקב כמה נסים שעבר במקלו את הירדן ומדוע לנס קטן זה היה צריך כ"כ השתדלות, אלא ודאי שהנס הכי גדול זה לשנות את הטבע של האדם, ואם עשוי היה כה כעוס, צריך לעשות השתדלות ולא לקוות שהוא ישתנה, וכפירושו הידוע של האור החיים "וישמע ראובן ויצילהו מידם" (בראשית לז) ויצילהו מידם, "פי' לפי שהאדם בעל בחירה ורצון ויכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה משא"כ חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים", מה שאומר שאין מקום לחשוב על לשנות טבעו עצמו אלא לתקן אותו.

וכן מספרת הגמ' בתענית (כג:), "אמר לא מיקבלי עלי אינשי ביתי, אמר ליה מה שמה, חנה, תתייפי חנה, ונתייפת, אמר ליה, קא מגנדרא עלי, אמר ליה אי הכי - תחזור חנה לשחרוריתה, וחזרה חנה לשחרוריתה", ויש לשאול מדוע לא השאירה יפה ותשנה אותה לענווה בעודה יפה, אלא את הטבע שלה א"א לשנות, לשנות את הטבע שלה פירושו לבטל את מציאותה.

ומתבאר שכל מה שעובר על האדם מדוקדק לפרטים, אדם רואה את החסרון שנגד עיניו ולא מבין מה הוא חסך, כי הכל מכוון לטובת האדם ומושגח לפרטי פרטים, מסופר על יהודי בשם רבי לייב סלונאימר, לאחר שנפטרה אשתו הוא ביקש מהשדכן את האשה הכי רעה שיכולה להיות כי הוא רוצה לעבוד על

המידות ולא לראות פני גהנום, השדכן חזר ואמר יש לי הרבה רשימות של נשים שכאלו אבל אחת עולה על כולנה, שמה הרע הולך לפני כמישה מרה ואכזרית, היא ודאי תגרום לך צער קשה ונורא, כולם הניאו אותו מצעד שכזה אך ר' לייב בשלו, לאחר ימים הוא מחכה לצעקות לבזיונות ודווקא היא כיבדה אותו באופן לא רגיל, הוא חיכה שנה תמימה אולי היא תגלה את פרצופה האמיתי והקושי אחר מלהגיע, הלך ר' לייב לשדכן ויאמר לו למה רימתני היא הרי טובה יותר מכל אשה בעולם, ענה לו השדכן את האמת אמרתי וערב אני לך כי זה היה לי הפעם הראשונה שאמרתי את האמת לאמיתה, אמר ר' לייב, כעת חש אני על בשרי, כי מה שנגזר על האדם משמים - הוא מה שיהיה, אם גזר הבורא יתברך לטובת האדם כי עליו לסבול ח"ו - הוא לא יוכל להימלט מכך בכל תחבולה שיעשה, ומנגד, אם גזר חכמתו העליונה כי הטוב ביותר לאדם הוא לרוות נחת ואושר בעולם לצורך תיקונו, הטוב ירדוף אחריו ולא צריל לעשות השדלות מיותרת (חשוקי חמד תענית לא).

ובזה ננסה לבאר את האבן עזרא הידוע – על לא תחמוד, "אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו, ועתה אתן לך משל, דע, כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה, והוא ראה בת מלך שהיא יפה, לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה, כי ידע כי זה לא יתכן, ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים, שיתאוה שיהיה לו כנפים לעוף השמים, ולא יתכן להיות, כאשר אין אדם מתאוה לשכב עם אמו, אעפ"י שהיא יפה, כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו, ככה כל משכיל צריך שידע, כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו, רק כאשר חלק לו ה', ואמר קהלת ולאדם שלא עמל בו יתנו חלקו (קהלת ב, כא), ואמרו חכמים, בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא, ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד, ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו, יותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי, על כן הוא ישמח בחלקו ואל ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שהשם לא רצה לתת לו, לא יוכל לקחתו בכחו ובמחשבותיו ותחבולותיו, ע"כ יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו".

האבן עזרא קצת קשה להבנה במושכל ראשון, מדוע לומר שאני הוא הכפרי והאחר הוא בן המלך, מדוע כך הם פני הדברים, מדוע באמת לשני מגיע ממון או אשה יפה ולא אני ראוי לכך, אלא מדגיש האבן עזרא כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו רק כאשר חלק לו ה', הרי ה' נותן הכל, ועדיין יחשוב האדם למה באמת ה' נתן לו ולא לי, אלא 'כן הוא ישמח בחלקו ואל ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שהשם לא רצה לתת לו, לא יוכל לקחתו בכחו ובמחשבותיו ותחבולותיו, אם אין לך זה לא כי לא עשית ועבדת מספיק בשביל זה, אלא תאמין שה' לא רצה לתת לך, ואם הוא לא רצה ודאי שזה פשוט לא קשור אליך, כל כחותיך אינם כדי להגיע לעוד כסף אלא שמה שיהיה שלך יגיע אליך ובמקומך יושיבך, ומה שלא יהיה לך לעולם לא יגיע אליך, כי כל ברייתך היא בדיוק לתפקיד ולשליחות שבאת לעולם הזה עם כל פרט הכי קטן, ולהיות במציאות אחרת פירושו לא להיות אתה וזה לא יכול להיות כלל וכלל.

מלחמת היצר

לאחר שהתבאר על הטבע השונה של כל יחיד, נראה שהדבר משליך מאוד על מלחמת היצר, במלחמת היצר לא צריך להיות רק במלחמת חורמה, אלא העיקר להביא את היצר שירצה וישמח אף הוא בעשיית המצוות, הדרך לזה היא כשהאדם לומד מה שליבו חפץ, ומוצא את סיפוקו בעבודת ה', ואז היצר "ר גם מסייע ללימודו, כמו שדרשו חז"ל "בכל ללבך – בשני יצרך", "טוב מאוד – זה יצר הרע", וכמו שהגמ' בשבת (קנו) אומרת שמי שנולד במזל מאדים יהיה שופך דמים, ולכן יהיה מוהל או שוחט או רוצח, כי צריך לכוון את מידותיו לדברים טובים.

וכן יש להוכיח ברש"י בסוכה (נב: ד"ה עבדו), "יצר הרע הוא עבדו של אדם, שאם רצה - הרי מסור בידו, שנאמר ואתה תמשל בו", לא כתוב שאפשר לנצח ועי"כ להעלים אותו מהתמונה, המציאות של האדם שעשוי גם מהחומר היא מוכרחת המציאות, ולכן כתוב שהוא נמסר בידנו דהיינו שהוא מסור לנו והוא נהיה לעבד שלנו, כי אדרבא אנחנו חייבים גם אותו לעבודת ה' ורק דרכו נוכל להגיע למעלות גבוהות וע"י שמתגברים ולוקחים אותו לצד הטוב משתמשים בו לעליה, וכמ"ש "צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" והיינו באותו הדרך ממש כמבואר בגמ' (נזיר כג).

וכן מבואר בגמ' בברכות (דף ה.) "אמר רבי לוי בר חמא אמר רשב"ל לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר רגזו ואל תחטאו אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה, שנאמר אמרו בלבבכם אם נצחו

מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע, שנאמר על משכבכם אם נצחו מוטב, ואם לאו יזכור לו יום המיתה, שנאמר ודמו סלה", הסבא מקלם מבאר קטע זה כמין חומר עפ"י הגמ' בשבועות (לא). שאומרת "שנים שבאו לדין, אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה, אומרין לו לבוש כמותו או הלבשהו כמותך", כתוב בקהלת שהיצה"ר נקרא מלך והיצה"ט נקרא ילד מסכן, ולכן ששניהם באים לדין, שניהם נצבים למול האדם ועליו לבחור באחד מהם, העצה הראשונה "לבוש כמותו" את בגדי העשירות ותרגיז יצ"ט על יצ"ר, היצר הרע רק נראה עשיר אבל באמת היצר הטוב הוא העשיר, ולכן תראה שגם ליצר הטוב יש באמת מה למכור ותעשה מצוה, ואם זה לא עוזר והרע עדיין דורש את שלו, "יעסוק בתורה" כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם ובכוחה לבטל את טעמו של הרע, ואם זה לא עוזר ועדיין היצה"ר לא מרפה, "הלבשהו כמותך", תלביש את היצה"ר בבגדי המסכן ותראה לו שהוא לא שווה כלום ע"י שיזכיר לו יום המיתה.

בענין זה יש בחזו"א באמו"ב (ד יב) שמאריך בעניין יסודי בעבודת המידות, שא"א לשנות את המידות אלא להגביר את המידות הטובות על הרעות, ולכן לכל יחיד צריך להתוות דרך משלו שיוציא את הטוב שאצלו שרק איתו יגבר על הרע, וכלשונו 'מחובת החינוך להתעמק בכל יחיד ולחקות על שורשו כי מבחינת הסמים שאם לא יועילו יזיקו', הסיבה שזה יזיק כי פתרון קסם לכולם אלא לכל בעיה צריך את הפתרון שלה בשורש ולא יעזור מתכון אחד, וממשיל זאת החזו"א לרפואת הגוף שאם יתנו תרופה שאינה נכונה לא רק שלא תועיל אלא אף תזיק.

וזה אין צריך לומר שאין האדם מחויב למידה המגונה שבקרב וזהו מכח הבחירה בשונה מהחיות ששור בן יומו קרוי שור כי תמיד יישאר עם אותו דעה, ובאבן שלמה (פ"א אות ב') כתב שעיקר חיות האדם הוא להתחזק תמיד בשבירת המידות ואם לאו למה לו חיים, וידוע מר' ישראל סלנטר שלשנות מידה זה יותר קשה מלסיים ש"ס, אמנם ודאי שאין צריך כל החיים להתגבר ולעשות נגד טבע עצמו, ה' לא ברא בנו טבע רע אלא שעלינו לכוון מידתנו לדברים הטובים ולדרך האמצע, כי חוץ ממידת הגאווה אין מידה שאין בה צורך בעבודת ה', רק צריך לקחת אותה לדברים הטובים ולמאוס בה בדברים הרעים.

תורה תבלין

ומכאן נגיע למתנה הגדולה שנתן לנו ה' נגד היצר הרע, המתנה היא התורה הקדושה, כמו שאומרים שלכן בשבועות אפשר גם להקריב שתי הלחם מחיטה כי כבר יש לנו את הכלי כדי להילחם עם היצר הרע, ויש להתבונן, אם היו שואלים מה איך מנצחים את היצר נראה היה לומר שמבריחים אותו עם מקלות, עם צומות תעניות סיגופים וגלגולי שלג, אבל בשביל זה ה' נתן לנו דווקא את התורה, הוא שאומר מה רבינו בתשובתו למלאכים כלום יצר הרע יש בינכם שלכן אתם צריכים את התורה, ועיקר הלימוד הוא להיות שש ושמח בלימודו, כמו שאומרים בתפילה 'ונשמח בדברי תלמוד תורתך', וכמה שמתענגים בלימוד הוא יותר לימוד לשמה, ורק כך מנצחים את היצר הרע, מה ההבנה בזה.

אלא כמו שראינו, את החושך לא מגרשים אלא מאירים, יש אפשרות להילחם כל הזמן אבל בכך האדם לא יבוא לכדי סיפקו וישלים עצמו, רק ע"י התורה שנותנת את כל מה שהיצר דורש ואף יותר מזה מבטלת את כל קיומו, ודאי שגם צריך לרחק את היצר כדי לא לעשות עברות, אבל זה בשביל הלא תעשה בחלק של היראה, אבל באהבה שהם המצוות עשה צריך לעשות את כל החשק והדרך היא ע"י שגם היצר משלב ידיים, הוא שאומרת הגמ' בסנהדרין (קז) על היצר שתהיה "שמאל דוחה וימים מקרבת".

ואיתא בזוה"ק (ח"א קלח א) אלמלא יצר הרע חדותא דשמעתא לא להווי, וידוע דברי הרמב"ם שאין מחשבת עריות מתקיימת אלא בלב פנוי מן החכמה, עיקר הסוגיא כידוע היא בקידושין (ל:), ונבאר שם הגמ' לדרכנו כמין חומר.

הגאון ר' אליהו לופיאן (לב אליהו בראשית), ביאר מה שאמרו שם "משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו וא"ל בני כל זמן שהרטיה על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך", הרי המשל לא דומה לנמשל, במשל אמר לו אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך, ואילו אדם שלומד תורה עדיין נשאר באיסורו בכל הלא תעשה שבתורה, אלא הכוונה אכול מה שהנאתך היינו במה שליבך חפץ, לא כתוב אכול כל דבר, אלא אכול מה שהנאתך, מה שמתחשק לך, וכל עוד והתורה בתוך מעיו של האדם הוא אוכל ושותה בהנאת הלימוד וצמא לעוד דף גמרא וזהו כל מזונו, וכך היצר הרע הטבעי של האדם אוכל ושותה כהנאתו, ורק בלי הרטיה "ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי",

בלי התורה מייד היצר הרע מתחיל להכאיב ולחפש לנפשו מנוח, זהו שנמשלה תורה לסם חיים, היא החיים בבעצם ונותנת לו את החיות המתבקשת.

ושם, "תנא דבי ר' ישמעאל בני, אם פגע בך מנוול זה **משכהו** לבית המדרש, וקשה מהו הלשון 'משכהו' הרי היה צריך לומר ברח לביהמ"ד ותעזוב את היצר הרע מכל וכל, הרי זה 'צלם בהיכל' וודאי שאין להכניס אותו לביהמ"ד, ועו"ק במימרא של "בראיתא יצה"ר בראיתא לו תורה תבלין", דצריך להבין מהו תבלין שמשמע טעם ומתיקות נוספת הלא כל מה שנצרך נגד היצה"ר הוא תרופה כדי שלא יזיק ולמה קראהו חז"ל בשם תרופה.

אלא שרואים כאן את היסוד, כי הדרך להתגבר על היצה"ר היא לא לברוח, כי היצר דורש את שלו והוא נהיה לצורך נפשי של האדם וא"א להתעלם ממנו, ולכן הדרך להתגבר הוא ע"י שיקח את אותו יצה"ר וימשוך אותו לביהמ"ד, ושם בתורה הוא ימצא את הטעם והתבלין המתוק כדי להשיב את יצרו הרע כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם, התורה היא לא תרופה אלא באמת נותנת לאדם להרגיש שהטוב האמיתי הוא רק התורה הק', ואדרבא רק ע"י שימוש בכוחות הנפשיים של האדם לקנין בתורה בכך תוכל התורה להיכנס ולהיות חלק ממנו.

ולפי זה יש לבאר המשך דברי הגמ' לגבי 'אם אבן' ו'אם ברזל', נקדים שיש באדם ארבע יסודות, כך מביא בהקדמה לשערי קדושה, וההבדל במידות בין אדם למשנהו נובעים מחילוק היסודות שבכל אחד, ושם מביא שיסוד האש הוא כעס וגאווה, יסוד המים הוא תענוגים ותאוה, יסוד הרוח הוא לשה"ר והתפארות, יסוד האדמה הוא עצבות ועצלנות, ואין לנו עסק בנסתרות, ורק מזה יש להבין שעל האדם להכיר עצמו ולדעת על מה צריך לעבוד, ובאותו מידה גם לפי"ז יידע איך לעבוד את ה' עם מה שמתחבר, לצורך זה נראה את המשך דברי הגמ' שם.

"אם אבן הוא נימות, אם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, אם אבן הוא נימות, שנאמר הוי כל צמא לכו למים, ואומר אבנים שחקו מים", והדברים נראים סתרי תורה, ממתי היצר הרע הוא מים וממתי הוא אש.

ויתבאר עפ"י הגאון אומר באבן שלמה (פ"ב) בזה"ל "לימוד האגדה טוב לכבוש בו יצה"ר של תאוה, ובלימוד ההלכות שנמשלו לאש ונצרך לזה חימום רב, טוב לכבוש ע"י את הכעס וא"א להרוג את היצה"ר אלא בתורה", וכתוב בספרים שיסוד האש הוא כעס ויסוד המים הוא תאוה כמו שכתוב שמושכין את ליבו של האדם כמים, וא"כ אם אבן הוא נימות ע"י לימוד האגדה הוא נימות כי תורה נמשלה למים ותשלים בזה את יסוד המים, ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר הלא כל דברי כאש והיינו שגם בתורה יש את יסוד האש ויוכל להשלים יצר זה ע"י לימוד ההלכה, כי בכל מידה רעה שיש באדם אם ילמד כפי טבעו בכך ייתן גם ליצר את מבוקשתו, אבל אם ילמד מה שלא מתאים לו הרי שהיצר עדיין ידרוש את שלו, ולכן לכ"א יש חלק שונה בתורה כמו שראינו למעלה, [ועוד עיין גר"א משלי א יא שהם שני היצה"ר הגדולים הכעסני והתאוני כנגד דברות לא תרצח ולא תנאף].

ויש להוסיף שההבדל בין הלכה לאגדה הוא, שהלכה היא להורות את הדרך אשר ילכו בה כמו שאומרת הגמ' מקום דאיכא פלוגתא תני דרך (קידושין ג.) ולא דומה מקרה למשנהו וצריך להבין החילוקים, כמו האש שמתחלק לכמה ניצוצות, ואגדה היא מלשון אגד דהיינו לחבר, שיש להבין ולחבר בין דברים להבנת התמונה כולה, ולכן כעס הוא על דבר שאינו במקומו, ותאוה היא רצון היצר בחיבור, ושונה טבע האנשים שיחפשו לחלק ולסדר כל דבר במקומו, לאנשים שמחפשים ונמשכים לחבר לאחד.

ובזה יש להסביר את הפס' בפרשת מטות "כל דבר אשר יעבור באש תעבירו באש וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים", והפשט בפס' שדבר שהשתמשו בו עם האש צריך להגעיל אותו באש כדי להוציא את הטומאה ודבר שבא במים המים יכולים להעביר אותו, ולהנ"ל י"ל שפה יש רמז לאמור שכל יצר הרע שהשתמשו בו במידה של כעס שהוא אש תעבירו באש של התורה וכך תעבירו את טומאתו, ויצר של של מים כדי לתקנו ולהעבירו יש ללמוד את יסוד המים שבתורה שהיא אגדות.